

**UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav východoevropských studií**

Olha Shovkova

**Суржик у сучасній українській літературі та
проблематика його перекладу**

**Suržyk v současné ukrajinské literatuře a
problematika jeho překladu**

**Surzhyk in contemporary Ukrainian literature and
the difficulties with its translation**

vedoucí práce:

Mgr. Tereza Chlaňová, Ph.D.

diplomová práce

2022

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu

-----

Podpis autora práce

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce Mgr. Tereze Chlaňové, Ph.D. za konzultace, rady, připomínky a trpělivost.

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na výzkum funkcí suržyku v současné ukrajinské literatuře a navazuje tím na disertační práci *Literární suržyk: obrysy literární vícejazyčnosti* Alexeje Sevruka. Rozšíření bude spočívat v podrobnějším zaměření na rozbor jednotlivých uměleckých děl a na funkci suržyku. Teoretická část práce se zaměří na definici suržyku, jeho genezi a využití v literatuře. Zvláštní pozornost bude věnována tomu, jak se použití i pojetí suržyku mění v posledních letech. Cílem práce je na základě vybraných děl současných ukrajinských spisovatelů vymezit funkci suržyku v uměleckém textu. Pro tuto práci byla zvolena díla autorů: Artema Čapaje, Ljubka Dereše, Ljuby Klymenkové, Artema Čecha, Oleksije Čupy a dalších. Zvolení autoři zastupují různé generace a pochází z různých částí Ukrajiny, což umožní zkoumat suržyk v různých typech textů a rozšířit tak typologii jeho využití. Těžiště diplomové práce tvoří rozbor pasáží textů, ve kterých se suržyk vyskytuje, a také navržení vlastních variant překladu vybraných suržykizmů.

Klíčová slova: současná ukrajinská literatura, suržyk, ukrajinsko-ruská smíšená řeč, překlad suržyku

Abstract

This thesis is focused on the research of the functions of surzhyk in contemporary Ukrainian literature and is a continuation of the dissertation *Literary surzhyk: contours of literary multilingualism* written by Alexej Sevrjuk. The extension lies in a more detailed focus on the analysis of chosen novels and on the determining the functions of surzhyk in those novels. The theoretical part of the thesis will focus on the definition of surzhyk, its genesis and use in literature. Particular attention will be paid to how the use and conception of surzhyk has changed in recent years. The goal of this thesis is to define the function of surzhyk in the selected novels written by the contemporary Ukrainian writers, such as Artem Chapay, Lyubko Deresh, Lyuba Klymenko, Artem Czech, Oleksiy Chupa along with others. The chosen writers represent different generations and come from different parts of Ukraine, which will allow us to analyze surzhyk in different types of texts and thus expand the typology of its use. The main aim of this thesis is to analyze novel fragments in which surzhyk occurs and to suggest our own translation of selected fragments.

Key words: contemporary Ukrainian literature, surzhyk, Ukrainian-Russian mixed language, translation of surzhyk

Зміст

ВСТУП.....	7
1. СУРЖИК В УКРАЇНСЬКОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	9
1.1. Сутність терміну «суржик»	9
1.2. Виникнення та поширення суржиків в Україні	11
1.3. Дискусії навколо суржиків	13
1.4. Ставлення українців до мови та суржиків після подій 2013-2014 рр... 16	
2. УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ СУРЖИК В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ПОСТМОДЕРНОГО ПЕРІОДУ	21
2.1. Суржик у художній літературі	21
2.2. Суржик у творчості Артема Чапая.....	23
2.3. Суржик у романі Софії Андрухович «Сьомга»	30
2.4. Суржик у творчості Любка Дереша	33
2.5. Суржик у творчості Макса Кідрука	34
2.6. Суржик у романі Люби Клименко – «Маміглапінатапеї, або Любов у київській комуналці»	38
2.7. Суржик в оповіданнях Ірини Цілик	43
2.8. Суржик у повісті «Чормет» Маркіяна Камиша	46
2.9. Суржик у романі «Зелена Маргарита» Світлани Пиркало	51
2.10. Суржик в оповіданнях Сашка Ушкалова	56
2.11. Суржик у творчості Олексія Чупи	60
3. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА	65
3.1. Стратегії перекладу суржиків на чеську мову	65
3.2. Переклад уривку з повісті «Чормет» Маркіяна Камиша	67
3.3. Переклад уривку з роману «Зелена Маргарита» Світлани Пиркало ... 69	
3.4. Переклад уривку з оповідання «Гайтавер» Ірини Цілик	71
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ВСТУП

Останнім часом дослідження суржика перебуває в центрі уваги лінгвістів, що відображено в численних наукових публікаціях. Суржик у своїх працях активно досліджували Л. Масенко, Л. Ставицька, М. Мозер, А. Брацкі, Н. Дзюбишина-Мельник, С. Бузько та інші. За останні роки було проведено чимало дискусій на цю тему та опубліковано безліч статей. Проте існує зовсім небагато робіт, які присвячені функціям суржика в художній літературі.

Представлена магістерська робота зосереджена передусім на дослідженні функцій суржика в сучасній українській прозі, а також на його перекладі на чеську мову. Поштовхом до вибору теми магістерської роботи стала дисертація Олексія Севрука *Literární suržyk: obrisy literární vícejazyčnosti*. Метою роботи є визначення функцій суржика в сучасній українській прозі на прикладі конкретних художніх творів та наведення власних перекладів окремих уривків з цих творів.

Магістерська робота складається із трьох основних розділів: перший присвячений тому, що таке суржик, історії його виникнення, дискусіям навколо нього та ставленню українців до мови після Революції Гідності.

Другий розділ магістерської роботи зосереджений на аналізі конкретних текстів та складається з 11 підрозділів. Перший підрозділ присвячений функціям суржика в художній літературі. Далі кожний з підрозділів досліджує суржик у різних творах, а саме: в романі «Понаїхали» та оповіданні «Синок пожалуста» Артема Чапая, в романі «Сьомга» Софії Андрухович, в есеї «Колоніальні записки з Криму» Любка Дереша, в оповіданнях «Навіжені. 15 років назад [Limited edition]» Макса Кідрука, в романі «Маміглапінатапеї, або Любов у київській комунальці» Люби Клименко, в оповіданні «Гайтавер» Ірини Цілик, в повісті «Чормет» Маркіяна Камиша, в романі «Зелена Маргарита» Світлани Пиркало, в оповіданнях «Бутси» та «Панда» Сашка Ушкалова, в оповіданні «Квартира №12 Секс утрьох» Олексія Чупи. У кожному з підрозділів коротко розповідається про авторів та їхню творчість, а також наводяться виписані та проаналізовані суржикізми, що зустрічаються в їхніх творах.

У третій частині магістерської роботи коротко описані стратегії перекладу суржикізмів на чеську мову та запропонований власний переклад уривку з повісті «Чормет» Маркіяна Камиша, з оповідання «Гайтавер» Ірини Цілик та з роману «Зелена

Маргарита» Світлани Пиркало. В кожному з вибраних уривків суржик має інше призначення, а тому при перекладі використовувались різні стратегії.

1. СУРЖИК В УКРАЇНСЬКОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Сутність терміну «суржик»

Специфічною формою побутування мови в Україні є суржик, під яким розуміють, насамперед, суміш української та російської мов.

У радянському мовознавстві досліджувати суржик заборонялося, оскільки результати дослідження могли спростувати «офіційну псевдоісторію гармонійної двомовності і благотворности впливу російської мови на українську»¹. Із здобуттям Україною незалежності в 1991р. зросло зацікавлення навколо суржику. Мовознавці протягом останніх десятиліть намагаються якомога точніше визначити це мовне явище, проте поняття суржику все ще залишається досить суперечливим.

Термін суржик був запозичений із сільськогосподарської лексики. Великий тлумачний словник сучасної української мови наводить два значення для цього слова: «СУРЖИК, -у, ч. 1. Суміш зерна пшениці й жита, жита й ячменю, ячменю й вівса і т. ін.; борошно з такої суміші. 2. перен., розм. Елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова. Українсько-російський суржик».²

За подібним принципом виник і білоруський термін для позначення змішаної субмови, а саме трясанка. Він, так само як і суржик, був запозичений із сільськогосподарської лексики та означає неякісний корм для худоби, а точніше суміш сіна й соломи.

Як білоруський, так і український терміни для позначення змішаної субмови, означають суміш двох елементів і пониження якості кінцевого продукту.

Явище суржику, або ж «кровозмісне дитя білінгвізму», як його назвав сучасний український письменник Юрій Андрухович, присутнє у більшості сфер мовного життя України – починаючи від побутового спілкування й закінчуючи художніми текстами. Суржик називають гримучою сумішшю, мовним безладом, мовою-калікою, імперським діалектом, колоніальним гібридом, «мічурінським гібридом» чи, наприклад, інвалідним покручем.³

¹ Масенко, Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 2004(35). Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko-surzhyk.htm> [2021-12-20].

² Бусел, В. (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Ірпінь: Перун, с.1416.

³ Руда, О., 2011. *Перше в Україні монографічне дослідження суржику: між комою і крапкою Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком*. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/42907/15-ruda.pdf?sequence=1> [2021-12-20].

Український письменник Б. Антоненко-Давидович у праці «Як ми говоримо», що була надрукована в 1970 р. та згодом заборонена цензурою, підкреслював загрозу суржику для існування української літературної мови: *«Недобре, коли людина, не знаючи гаразд української чи російської мови або тої й тої, плутає обидві ці мови, перемішує їхні слова, відмінює слова однієї мови за граматичними вимогами другої, бере якийсь притаманний саме цій мові вислів і живосилом тягне його в іншу мову, оминаючи традиції класичної літератури й живу народну мову. Так створюється мовний покруччи, як кажуть у нас, на Україні, суржик»*.⁴

Мовознавиця О. Сербенська в 90-х роках ХХ ст. у своїй роботі «Антисуржик» пише, що мова, якою говорить людина не лише впливає на її свідомість, але і формує її. Дослідниця пише, що *«скалічена мова отуплює людину, зводить її мислення до примітива. Адже мова виражає не тільки думку. Слово стимулює свідомість, підпорядковує її собі, формує...»*. О. Сербенська називає суржик небезпечним та шкідливим.⁵

Утім, мовознавиця С. Бузько зазначає, що категорично негативне ставлення до суржику є неправильним, оскільки це призводить до автоматично негативного ставлення щодо носіїв цього мовного явища.⁶

Сучасний український поет, прозаїк та перекладач, Андрій Бондар, в одному з інтерв'ю висловився про суржик так: *«Я не знаю, навіщо засуджувати або боротися зі стихійним явищем. Суржик – стихійний, як стихійне поточне мовлення. Його можна скільки завгодно кваліфікувати як щось негідне або перехідне, або таке, що варто з усіх сил долати, але це все одно явище української мови. Він залишається в її колі – реактивний, хаотичний, нестримний, але незмінно наш, український. Його завезли сюди не інопланетяни. Це цілком історичний продукт змішання мов. [...] А використовують його у творчості з простої причини: в суржику є енергія, м'ясо, драйв і неозорі можливості для сміхової культури. Хоча, наприклад, згадана тобою Latexfauna співає серйозні пісні про любов із вкрапленням суржика. Це, безперечно, щось нове... Так, його неможливо кодифікувати і описати, як, наприклад, діалект, бо кожен конкретний носій суржика має свій внутрішній компас. Точніше, було б назвати це якимось іншим словом.*

⁴ Антоненко-Давидович, Б., 1970. *Як ми говоримо*, Київ: Радянський письменник. с.116.

⁵ Сербенська, О., 1994. *Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити*, Львів: Світ. с.6-7. Далі цитовано як Антисуржик.

⁶ Бузько, С., 2011. *Українсько-російський мовний суржик у текстах сучасної української прози (функціонально-стилістичний аспект)*. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, (7). Режим жоступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2011_7_65 [2021-12-20]. с.283.

*Але суржик і простіший, і складніший водночас. Творчість «Кургана і Агрегата» – це взагалі карколомний приклад того, як суржик за допомогою молодіжної культури стає мовою поезії».*⁷

Мовознавець Лесь Белей зазначає, що недоречно таврувати суржик як неправильний та шкідливий код української мови. Дослідник пише, що в різні періоди на сучасних українських територіях відбувались схожі процеси за участю інших мов як суперстратних (польської, угорської, румунської та чеської). Ці процеси відобразились на територіальних діалектах, проте їх не сприймають негативно як, наприклад, русифіковані елементи, а навпаки вважають їх автентично українськими. Лесь Белей зазначає, що це з наукової точки зору некоректно.⁸

І попри те, що погляди на суржик подекуди різняться між собою, все ж більшість дослідників надають цьому мовному явищу негативну оцінку.

Що стосується самого терміну суржик, то не всі науковці погоджуються з правильністю вживання цього слова, оскільки воно може мати подекуди негативне забарвлення. На позначення змішаного мовлення використовуються також терміни регіональне койне, чи українсько-російське змішане мовлення.⁹

1.2. Виникнення та поширення суржику в Україні

Історія виникнення та розвитку суржику в Україні пов'язана з історією русифікації української нації. Потужний вплив російської мови на українську, що відбувався протягом останніх століть, сприяв розвитку різноманітних відхилень від норми. Можемо виокремити наступні історичні факти, що зумовили виникнення суржику:

1) приєднання південно-східних і центральних українських земель до Російської імперії; 2) запровадження російської мови в адміністративну сферу й освіту, подальші заборони на друкування українських книг, викладання українською мовою тощо; 3) переселення народів у радянські часи; 4) урбанізація; 5) суміжність територій двох держав; 6) близькість мов та ін.

---

⁷ Книжковий блог Yakaboo, 2019. Андрій Бондар: «В письмі ти завжди можеш більше, але ніколи не можеш достатньо». Режим доступу: <https://blog.yakaboo.ua/bondar-andriy/> [2021-12-20].

⁸ Белей, Л., 2017. *Суржик: соціолінгвістична перспектива. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, (22), с.5. Далі цитовано як Белей.

⁹ Масенко, Л., 2019. *Суржик: між мовою і язиком*, Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». с.б. Далі цитовано як Суржик: між мовою і язиком.

На різних історичних етапах українською мовою було говорити соромно, помужицьки, безперспективно і навіть небезпечно. Натомість говорити російською було модно. Російська мова вважалася мовою вищих соціальних верств, вона була мовою адміністративно-управлінської сфери та освіти, українська ж – мовою села та фольклору.

Українська мова заборонялась століттями. Наприкінці XVII – початку XVIII століття почалася імперська асиміляційна політика України зі сторони Російської імперії. Українські книги заборонялись, спалювались, вилучались з друку, цензурувались та замінялись на російські видання. Розгром Кирило-Мефодіївського товариства, Валувський циркуляр, Емський указ, указ П. Столипіна про заборону будь-яких українських організацій, і нарешті політика Радянського союзу після згорання українізації – це майже чотири століття репресій щодо української мови. В радянський період творення суржику починає зростати саме після згорання політики українізації та відновлення русифікаторської політики в 30-х рр. XX ст. Голодомор знищив численну кількість селян-носіїв української мови та культури, що відкрило широкі можливості для русифікації. Розпочались переслідування та репресії щодо української інтелігенції. У 1933 році було розкритиковано правопис 1928 року, який помітно різнився від російського, а тому було затверджено новий український правопис, що був суттєво наближений до російського. Навчання у школах, училищах та університетах відбувалось здебільшого російською мовою. Газети та журнали, які виходили російською мовою були значно поширеніші, ніж ті, що виходили українською. Потужним фактором творення суржику стало поширення російськомовного телебачення.

Варте уваги дослідження Леся Белея, в якому мовознавець зазначає, що існує цілий ряд передумов, який спричинив формування суржику. Це, наприклад, інтенсивні контакти між суперстратом (російською мовою) та субстратом (українською мовою) внаслідок колонізації, міграції та торгових контактів. Це також те, що суперстрат має високий престиж, а як відомо – російська мова була панівною в Російській імперії та СРСР. Крім того, носії субстрату володіють лише однією мовою та не вміють розрізняти інші мови, а тому суржик поширювався, насамперед, серед сільського та малоосвіченого населення. Ще однією важливою передумовою для формування суржику було те, що контакт між суперстратом та субстратом тривав кілька поколінь (активний вплив російської мови почався ще наприкінці XVII ст. й досі триває).¹⁰

---

¹⁰ Белей, с.6.

Усі вищезгадані історичні та політичні події призвели до того, що українсько-російська мовна суміш залишається основним (інколи навіть єдиним) засобом спілкування багатьох українців. Деякі сучасні лінгвісти зазначають, що суржик став настільки звичним, що його інколи навіть називають «третьою мовою» поряд з українською і російською.¹¹ Як зауважує Лесь Белей, зараз є усі підстави говорити про триглосію, а саме про дві «високі мови» – українську й російську, та про «низький» мовний код – суржик.¹²

1.3. Дискусії навколо суржик

Як вже було зазначено вище, переважна більшість українських дослідників оцінюють суржик негативно та трактують його як спрощений різновид мовлення. Наприклад, О. Сербенська в одній із своїх праць пише: *«Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалася упродовж віків...»*¹³. Український літературознавець І. Дзюба дає таке визначення суржик: *«Суржик – це калічення мови, мовна безпорадність, брак чуття слова, хапання за перший ліпший сурогат з чужої мови, пасивний перехід на вторинний ширвжиток»*.¹⁴

Оксана Пахльовська вбачає в суржик обмеження культурного рівня й менталітету людини. *«Зрозуміло, що донецький, запорізький, полтавський чи інший суржик – не може бути носієм жодних культурних контекстів, оскільки 'культурним' його еквівалентом є, власне, невігластво суто радянського зразка... Оперуючи нерухомими категоріями, утопічними штампами та міфологемами, ця глибоко ушкоджена російська мова звужує параметри світу, спрощує їх, зводить до потреб дешевих ідеологічних спекуляцій у затхлому замкненому просторі, де не відбувається циркуляції ідей»*.¹⁵

А. Погрібний говорить про суржик як про *«прибране у мовну форму суспільно-історичне явище, яке характеризує колоніальне, а в наших умовах – постколоніальне суспільство, свого роду імперський спадок, який, як усі ми переконуємося, сам по собі не тільки не зникає, а й... посилює свої позиції»*. Науковець також зазначає, що явище

¹¹ Врублевська, Г., 2005. *Суржик як елемент міської субкультури*. Урок української, (11-12), с.12.

¹² Белей, с.7.

¹³ Антисуржик, с.7.

¹⁴ Дзюба, І., 2005. *До судилища над суржиком*. Урок української, (1-2), с.14-15.

¹⁵ Пахльовська, О., 2007. *Мова влади і влада мови в пострадянському Задзеркаллі. Той, хто відродив Могилянку: збірник на пошану В'ячеслава Брюховецького*. Київ: Києво-Могилянська академія, с.323-324.

суржику в незалежній Україні не лише не втрачає на силі, а навпаки розширює свій ареал, проникаючи вже навіть в українськомовні середовища західних областей.¹⁶

О. О. Тараненко пише, що «під суржиком в Україні розуміють субстандартні мовні утворення на основі змішування, істотної інтерференції елементів двох (рідко більше) мов: кажуть, наприклад, про українсько-польський, українсько-словацький суржик (у регіонах тісних мовних контактів цих народів), про українсько-англійський суржик (у США, Канаді); з протилежною точкою відліку — про російсько-український суржик».¹⁷ Проте, цю назву найчастіше використовують щодо українсько-російської мовної суміші.

О. О. Селіванова цей термін розуміє як українсько-російський мовний гібрид, що є наслідком штучного поєднання елементів російської й української мов, та що порушує норми української літературної мови; трясанка є таким самим явищем у білоруській мові¹⁸.

Таким чином, проблема визначення статусу суржику є складною та неоднозначною. У різних лінгвістичних дослідженнях суржик розглядають по-різному: як «просторіччя», «піджин», «напівмовність», «недопереклад» тощо. Формою просторіччя вважають суржик, наприклад, О. О. Тараненко і В. М. Труб. Л. Т. Масенко ж заперечує погляди на суржик як просторіччя. На її думку, згідно з таким розумінням, суржиковим можна вважати будь-який україномовний текст, позначений впливом російської мови, незалежно від кількісних і якісних характеристик інтерференції¹⁹. Сама ж Масенко називає суржик змішаною субмовою чи субкодом, перехідним між українською та російською мовами.²⁰

О. І. Чередниченко²¹ та Н. Я. Дзюбишина-Мельник²² вважають суржик українським піджином, але дослідниця О. О. Селіванова²³ вбачає в ньому лише схожість з одним із різновидів піджину. Проте за словами Леся Белея, суржик некоректно кваліфікувати як піджин, адже він може бути рідним різновидом мови для певних людей.

¹⁶ Погрібний, А., 2005. «Суржикізація». Урок української, (1-2), с.9.

¹⁷ Тараненко, О., 2013. *Варіантність vs. стабільність у структурі українсько-російського «суржику»: сукупність ідіолектів vs соціолект*. Studia Slavica Oldenburgensia, (21), с.27.

¹⁸ Селіванова, О., *Проблема форм міксації мов у соціолінгвістиці*. Мова і суспільство, 2011(2), с.7. Далі цитовано як Селіванова.

¹⁹ Суржик: між мовою і язиком, с.59.

²⁰ Масенко, Л., 2011. *Сміхова культура як стратегія приниження мови в ситуації субординативного білінгвізму*. Мова і суспільство, (2), с.99.

²¹ Чередниченко, О., 2007. *Про мову і переклад*, Київ: Либідь. с.72.

²² Дзюбишина-Мельник, Н., 2010. *Суржик і суржикізм: стилістичні ресурси*. Наукові записки НаУКМА, (111), с.16-20. Далі цитовано як Дзюбишина-Мельник.

²³ Селіванова, с.7.

Мовознавець пише, що єдиною спільною рисою між цими явищами є те, що довгий час західні мовознавці сприймали піджин так само негативно.²⁴

В. Д. Радчук розглядає суржик як недопереклад і пише, що він цікавий тим, *«що по ньому вгадуєш, з якої мови робився переклад. А краще б сказати, з якої мови переклад недороблено»*. На думку вченого межа між суржиком та нормою, варваризмами й узаконеними запозиченнями хистка й непостійна, а за відсутності належної лексикографії й освіти кожен проводить її на свій розсуд. Проте навіть нечіткої межі буває достатньо, щоб углядіти вторинність тексту й безпомилково визначити мову, з якої здійснено недопереклад.

Як бачимо, більшість українських мовознавців сприймають суржик як щось негативне, таке, що не має права на існування. Австрійський мовознавець М. Мозер навпаки зазначає, що боротися проти суржику та засуджувати його як вияв «некультурного мовлення» немає сенсу. Натомість в країні мала б проводитись робота над тим, щоб зміцнити позиції української літературної мови в сфері освіти, в ЗМІ і в усіх сферах офіційного спілкування, а також над тим, щоб заохочувати українців вивчати свою державну мову.²⁵

Варто також зазначити, що за останні роки вже не раз підіймалось питання щодо кодифікації суржику, зокрема О. Тараненком, Л. Біланюк, М. Флаєром. На думку М. Мозера, суржик неможливо унормувати, оскільки під суржиком ми розуміємо практично все, що не збігається з літературною українською чи російською мовами. Дослідник пише, що варіація форм і їхніх комбінацій навіть у одного суржикомовця настільки висока, що унеможлиблює створення граматики чи словника суржику²⁶. Поділяє його думку й польський мовознавець А. Брацкі, вважаючи кодифікаційні праці щодо суржику неперспективними.²⁷

Отже, на сьогодні існує досить велике різноманіття поглядів на суржик – схожих та зовсім різних. Крім лінгвістів це мовне явище також викликає інтерес, у наприклад, соціологів, психологів та етнологів.

---

²⁴ Белей, с.5.

²⁵ Мозер, М., 2016. «Суржик» чи «суржики». Українська мова, (1), с.32. Далі цитовано як Мозер.

²⁶ Мозер, с.50.

²⁷ Брацкі, А., 2012. (Не)перспективність кодифікації мовлення (на прикладі суржику). Наукові записки Національного університету "Острозька академія", (36), с.37-40.

1.4. Ставлення українців до мови та суржику після подій 2013-2014

рр.

Революція гідності та російська агресія безумовно вплинули на ставлення українців до всього російського, але чи вплинули вони на їхнє ставлення до російської мови? Попередні дослідження засвідчують, що столицю України навряд чи можна назвати україномовною, хоча й українською в ній володіє більшість. Раніше українська мова в країні обмежувалась тільки офіційними сферами, тоді як у повсякденному спілкуванні часто домінувала російська. Тож чи змінилась мовна ситуація в Україні за останні роки? Пропонуємо звернути увагу на декілька соціолінгвістичних досліджень.

Н. Матвеева спираючись на дані соціолінгвістичного дослідження в 2017 році пише, що приблизно половина респондентів на запитання про те, чи змінилось їхнє ставлення до української та російської мов після Революції гідності та початку війни з Росією відповіли, що не спостерігають жодних змін. За даними дослідження ці події майже не вплинули на мовні вподобання багатьох українців. Проте дослідниця зазначає, що думка молоді з цього приводу дуже відрізняється. А саме, Н. Матвеева наводить результати анкетування серед студентів трьох провідних київських університетів. 72% студентів вважає, що українська мова стала набагато престижнішою після подій 2013-2014 рр. Тобто громадян України загалом влаштовує сучасна мовна ситуація, а вибір мови є здебільшого принциповим лише для студентів. Дослідниця пише, що якщо велика частина молоді читає та дивиться телебачення як українською, так і російською мовами, то в майбутньому 75% з них хоче, щоб ЗМІ були повністю українізованими. Як зазначає Н. Матвеева позитивним моментом є налаштованість українців на збільшення обсягу функціонування рідної мови у майбутньому. Так половина з них хоче, щоб їхні діти навчались та спілкувались українською мовою, і майже всі опитані вважають, що громадяни України зобов'язані володіти державною мовою, а для всіх держслужбовців та для отримання громадянства України потрібно запровадити іспит з української мови. Більше того, близько 60% респондентів не бачить потреби у тому, аби російська мова на законодавчому рівні мала якісь переваги порівняно із мовами інших національних меншин. Тому українці таки хочуть, щоб державна мова зміцнила свої позиції та стала домінантною у формальному спілкуванні, хоча більшість російськомовців не бачать для себе підстав переходити на українську.²⁸

---

²⁸ Матвеева, Н., 2007. *Сучасна мовна ситуація (на матеріалі масового опитування 2017 року)*. Мова: класичне - модерне - постмодерне, (3), с.52-59.

Останнім часом також спостерігається сплеск до вивчення та дослідження української мови у світі. Зокрема Курт Вулгайзер, американський дослідник української та білоруської мов, у 2019 році проводив фокус-групи щодо використання української мови у Києві та Харкові. Дослідник називає сучасний Київ білінгвістичним та стверджує, що це різко контрастує із ситуацією, яку він там спостерігав шість років тому, до Євромайдану, та ще раніше у 2007 році. Сьогодні на вулицях міста можна почути значно більше української мови. Наприклад, у сфері обслуговування помітні значні зміни – персонал кафе та ресторанів значно частіше звертається до відвідувачів українською мовою. На це, безумовно, вплинув і мовний закон, що вимагає обслуговувати українською.

У столиці дослідник помітив разючі зміни у порівнянні зі своїми минулими візитами. Натомість у Харкові ситуація зовсім інша. На думку дослідника, російській мові там досить важко скласти конкуренцію, хоча і там є деякі цікаві зміни. Під час свого візиту шість років тому дослідник майже не чув української у Харкові, а зараз у деяких закладах сфери обслуговування персонал звертається до відвідувачів виключно українською мовою. Курт Вулгайзер дійшов висновку, що у Харкові перейти на спілкування українською набагато важче ніж у Києві. Для україномовних у Харкові спілкування українською є справжньою боротьбою за виживання із російськомовним оточенням їхніх соціальних груп.

Соціолінгвіст також відзначає, що іншим цікавим аспектом є певна політична складова процесу переходу на спілкування українською мовою. У проведених фокус-групових опитуваннях ще до подій Євромайдану це помічалось в меншій мірі. Зараз багато нових україномовних мотивують свій вибір на користь української саме подіями 2014 року та військовою агресією Росії проти України. У Києві дослідник також помітив іншу цікаву мотивацію серед опитаних ним україномовних: коли люди, які перед тим спілкувалися різними мовами, створюють родину, то через спільний побут русифіковані громадяни повертаються до рідної мови. Хоча, мотивацією більшості нових україномовних зараз є саме розпочата Росією війна проти України.²⁹

---

²⁹ Курт Вулгайзер, американський дослідник української та білоруської мов. *Українформ*. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2758841-kurt-vulgajzer-amerikanskij-doslidnik-ukrainskoi-ta-biloruskoi-mov.html> [2021-12-20].

Спираючись на ці дослідження, бачимо, що частина українців все таки переходить поступово з російської на українську в щоденній комунікації. А як щодо суржику? Яке місце займає він в сучасному мовленні України?

Варто зазначати, що на сьогоднішній день існує певна мода на спілкування суржиком. Більше того, суржик свідомо обирають для спілкування ті люди, які добре володіють і російською, і українською мовами. Суржик служить стилістичним інструментом не лише для письменників, але й для блогерів у соціальних мережах, адже за допомогою нього вдало досягається ефект комічного.

Віталій Чепинога, український політик та блогер, у своєму блозі в Фейсбуці пише лише суржиком. Наприклад:

*«Тисячу раз **об'ясняв**, що суржик і руський **язик** не мають нічого спільного. Приклад. Українською: "кияни". Російською: "**кісвляне**"... Суржицькою: "**кийвляни**"... Ні вашим, ні нашим. [...] Суржик треба навпаки оберігати, як феномен культури. Я б його **даже** в школі ввів. Дуже ліберальний **язик**. Єдиний, – в якому орфографічні помилки відсутні **по умолчанію**. Шо не скажеш і не напишеш – **всьо** правильно... Діти б дуже **довольні** були. Всі диктанти **на п'ятьорку!**»³⁰*

Українська письменниця та поетеса Катерина Бабкіна у своєму блозі теж використовує суржик. Цікаво, що у її творах суржик навпаки майже не спостерігається.

*«По-моєму, я почала з того, що треба **переіменувати** головного героя, бо його не можуть звати так, як звучить. [...] А потім приходять Катя і каже – **ніт**, назвімо його інакше! **Да щицицас**. [...] Взагалі, краще в рекламних цілях **канешно** було почати з того, що перший **драфт** роману Гліба я прочитала з великим задоволенням практично за ніч, але це була знаєте така забавка - крута книжка, з якої треба дістати і зібрати супер круту книжку...»³¹*

Суржиком послуговується у своєму блозі в Фейсбуці й письменниця Ірена Карпа:

*«Несподівано побачила, що я в списку блогерів. Ну, заради сміху проголосуйте за мене, чи шо?) Як казали **гоніки** в дитинстві: «**Вам пофіг, мнє приятно**». [...] Яка **кльова тема!** У кого руки, не звідки в мене, приєднуйтеся!»³²*

³⁰ Віталій Чепинога. *Facebook*. Режим доступу: <https://www.facebook.com/vitalii.chepynoga/posts/1549676068410410> [2021-12-20].

³¹ Катерина Бабкіна. *Facebook*. Режим доступу: <https://www.facebook.com/kateryna.babkina> [2021-12-20].

³² Ірена Карпа. *Facebook*. <https://www.facebook.com/IrenaKarpa> [2021-12-20].

Як зазначає Л. Масенко, українські блогери використовують суржик з метою встановлення контакту з його носіями та з метою стати «своїм» для читача³³. Тобто суржик, з яким велика кількість людей так бореться та публічно засуджує, стає все більш популярним. Тут варто згадати такі музичні проекти як «Курган і Агрегат» чи «Latexfauna», творчість та популярність яких до певної міри завбачує використанню суржику.

Що стосується спроб боротьби із суржилом, то за останні роки в Україні з'явилося декілька проектів, завданням яких є боротьба з суржилом та популяризація української мови серед населення. Наприклад, на платформах Telegram та Viber з'явився чат-бот Стоп-суржик, що перекладає суржик українською. Наразі його словник складається з 3300 слів та словосполучень, а слова, яких немає в словнику, можна додавати власноруч. Розробники зазначають, що це зручний тренажер для тренування та вдосконалення мови.³⁴

Крім того, існує інтернет-проект під назвою «Мова – ДНК нації»³⁵, де знаходиться велика кількість різноманітних вправ для тих, хто хоче вдосконалити свій рівень української мови. Також, засновники проекту розробили «Антисуржик» – окремий розділ на сайті, де знаходяться зображення, що демонструють типові помилки людей, які звикли розмовляти суржилом.

Тут можемо згадати й відео-проект блогера Андрія Шимановського на платформі Тік-Ток. За допомогою своїх відео Андрій намагається популяризувати українську мову серед населення. У своєму інтерв'ю з Радіо Свобода блогер розповів, що в дитинстві спілкувався суржилом і як тільки намагався почати розмовляти українською, то починав виділятися і це позначалось на стосунках з друзями. Зараз Андрій намагається популяризувати українську мову серед своїх глядачів, оскільки вважає, що якщо ми однаково ставимось до того, які слова обираємо і спілкуємося суржилом, то це також впливає на нашу культурну спадщину.³⁶

Варто зазначити, що після Революції гідності в Фейсбуці з'явився проект «Переходь на українську»³⁷, де його автори поширюють історії тих, хто перейшов у

---

³³ Суржик: між мовою і язиком, с.157.

³⁴ З'явився чат-бот, що «перекладає» суржик українською. *Місто*. Режим доступу: <https://mi100.info/2020/11/09/zyavyvsya-chat-bot-shho-perekladaye-surzhyk-ukrayinskoyu/> [2021-12-20].

³⁵ Для тих, хто хоче вдосконалити українську мову. *Мова – ДНК нації*. Режим доступу: <https://ukr-mova.in.ua/> [2021-12-20].

³⁶ Українська мова як життєва місія. Як відеоблогер у ТікТок популяризує її серед молоді? *Радіо Свобода*. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/tiktok-i-populiaryzaciya-ukrajinskoji-movy/31091727.html> [2021-12-20].

³⁷ Проект «Переходь на українську». *Facebook*. Режим доступу: <https://www.facebook.com/perehodnamovu> [2021-12-20].

спілкуванні з російської на українську мову. Автори проекту зазначають, що після Майдану багато російськомовних українців зважилось на такі зміни. Зокрема багато військових, які повернулись з АТО перейшли на українську мову.

Отже, події останніх років підштовхнули певну частину українців перейти у спілкуванні з російської на українську мову. В той же час, суржик все ще залишається, для письменників, блогерів та артистів, одним із основних інструментів для стилізації. Більше того, суржик сьогодні набирає великої популярності. Він приваблює своєю енергією, а деякі музичні виконавці навіть завдячують йому своїй популярності.

2. УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ СУРЖИК В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ПОСТМОДЕРНОГО ПЕРІОДУ

2.1. Суржик у художній літературі

І попри те, що більшість дослідників оцінюють суржик негативно, цей мовний різновид активно використовується як засіб стилізації в літературі. «Розквіт» суржику в художній літературі припадає на кінець 80-х – 90-ті рр. ХХ ст. В умовах ослаблення, а згодом і зникнення цензурних обмежень, письменники почали активно вводити у свої тексти суржикізм за допомогою гри, створення комічного ефекту, змалювання місцевого колориту тощо.³⁸ Суржикові елементи активно використовуються зокрема у творчості Ю. Андруховича, О. Забужко, С. Жадана, Б. Жолдака І. Карпи, А. Чапая, Л. Дереша та інших.

Н. Дзюбишина-Мельник в одному з досліджень виділяє чотири етапи використання суржику в літературі. Дослідниця пропонує певну градацію суржикомовного персонажа в опозиції «свій-чужий». Перший етап припадає на кінець ХІХ – початок ХХ століття та характеризується негативною оцінкою суржикомовних персонажів. Письменники цього періоду розуміють суржикізацію як приклад деморалізації та духовного занепаду, а суржикомовного героя позиціонують як чужого, але такого, що ще може стати своїм. Другий етап припадає на 20-ті – 80-ті роки ХХ ст. На цьому етапі можна говорити про появу нових функцій суржику. За словами дослідниці, суржикізм тут стають засобом створення не сарказму, а комізму, тобто суржикомовець цього періоду все ще не усвідомлює недоречності вживання суржику, але автор не ставиться до нього негативно. Важливою ознакою цього періоду стало залучення суржикізмів до мовлення позитивних персонажів. Н. Дзюбишина-Мельник пише про те, що суржикомовець цього періоду – це вже не обов'язково малоосвічена чи примітивна людина. Суржикомовець може бути й інтелігентним, наприклад художником чи письменником. На цьому етапі суржикізм стають стилістичними аналогами жаргонізмів, тобто мовною грою. Твори цього етапу позиціонують суржикомовну людину як свою, тобто інший – це вже не чужий, але теж свій. Третій етап припадає на кінець 80-х – 90-ті роки ХХ століття та характеризується тим, що суржикізм починають доволі часто вживатись нейтрально як у прямій мові персонажів, так і в невластивій авторській мові. Таке вживання суржикізмів є неусвідомленим. Твори цього етапу

---

³⁸ Врублевська, Г., 2002. *Суржик як мовна характеристика персонажа в сучасній українській мові*. Волинь - Житомирщина, (9), с.154.

позиціонують суржикомовця як свого, чужою ж стає україномовна людина. Четвертий етап виникає з початком ХХІ століття та характеризується штучністю суржикізації, а суржикомовні персонажі цього періоду стають чужими всім.³⁹

Дослідженням функцій суржика в літературі займалась зокрема мовознавиця Л. Масенко. На думку дослідниці суржик у літературі здебільшого використовується з метою відтворити реальну мовну ситуацію, що побутує в Україні, чи вказати на низький культурний рівень героя. Свою думку мовознавиця підкріплює аналізом уривків творів О. Забужко, О. Ірванця, Ю. Андруховича та інших.⁴⁰

Окрім Л. Масенко, вивченням функцій суржика в українській літературі займався у своїй дисертаційній роботі О. Севрук. За словами дослідника, суржик у тексті має на меті надати комплексну характеристику персонажу певного типу. Суржик у тексті є джерелом іронії, комічності, химерності та гротеску.⁴¹ О. Севрук розглядає явище суржика зокрема в контексті літературної багатомовності та специфікує його функції. Дослідник пише, що *«багатомовність у літературному тексті є стилістично і семантично маркованим явищем і як така має характер знаку. Літературизований суржик, отже, співстворює сенс художнього твору, в якому він з'являється, а також пропонує додаткові можливості інтерпретації художнього твору. Літературизований суржик можна описати за допомогою термінів на позначення деяких спеціальних форм багатомовності: деформація, осциляція, гібридизація, інтерференція»*.⁴² Тему літературної багатомовності у своїй монографії описав чеський дослідник Петр Мареш, який загалом виділяє 14 функцій багатомовності. До основних, нейтральних функцій, Петр Мареш відносить *індиціальну* функцію, що вказує на те, що в описуваному часопросторі з'являється певна мова. Також до нейтральних функцій він відносить *національно-означальну*, що вказує на національність суб'єкту (героя, оповідача, письменника) та *документаційну*, яка є типовою для небелетристичних текстів. До менш нейтральних функцій Петр Мареш відносить *характеризаційну* функцію, що є досить поширеною, оскільки має на меті надати характеристику герою, враховуючи його походження, професію, комунікативні навички, освіченість. З характеристичною функцією пов'язані *суб'єктивізаційна*, *атмосферотворча* та *дієтворча* функції. Як

---

³⁹ Дзюбишина-Мельник, с.16-20.

⁴⁰ Суржик: між мовою і язиком, с.149-151.

⁴¹ Sevruc, A., 2018. *Literární suržuk: obrysy literární vícejazyčnosti*. Dizertační práce, s.76.

⁴² Sevruc, A., 2019. *Літературизований суржик: можливості аналізу*. Годишник на Софійський університет „Св. Климент Охридський“, Факультет по славянській філології, (104), с.219. Далі цитовано як Літературизований суржик: можливості аналізу.

протилежні всім вище перерахованим функціям дослідник називає *засекречувальну* та *рестрикційну* функції, що мають перешкоджати адресату в доступі до інформації. До більш спеціальних функцій дослідник відносить *комічну, виражальну, креативну* та *культурну* функції. Особливе місце в концепції Петра Мареша займає *ціннісна* функція.⁴³ За словами О. Севрука, цінності, що асоціюються з суржигом у мовній структурі художнього твору, знаходяться в опозиції з цінностями, які репрезентує українська мова. Так, окрай і спід хронотопу тексту належить суржику, українській мові ж належать дещо престижніші місця, а саме в центрі та вгорі. Тобто суржик передає мовлення персонажів, що знаходяться внизу суспільства.⁴⁴

Незважаючи на праці провідних літературознавців та мовознавців, тема функцій суржику в літературі є на сьогодні недостатньо розкритою. В наступних підрозділах ми спробуємо описати функції суржику в мовній структурі творів окремих українських письменників. Перш ніж перейти до аналізу текстів, варто аргументувати наш вибір тих чи інших авторів. А саме, об'єктом дослідження стали твори таких сучасних українських письменників як Артема Чапая, Софії Андрухович, Любка Дереша, Максима Кідрука, Люби Клименко, Ірини Цілик, Маркіяна Камиша, Світлани Пиркало, Артема Чеха, Сашка Ушкалова та Олексія Чупи. Таким чином, ми зосередили нашу увагу на творах молодшої генерації українських письменників, на відміну від О. Севрука, який у своїй дисертації здебільшого аналізує твори старшої генерації. Наш вибір є також аргументований тим, що вибрані письменники походять з різних частин України, що надає широке поле для дослідження суржику.

Отже, в наступних підрозділах ми спробуємо проаналізувати з якою метою згадані письменники використовують у своїх творах суржик. Для цього ми наведемо конкретні цитати, в яких зустрічається суржик та прокоментуємо їх, спробуючи визначити його функцію в тексті. Наш аналіз розпочнемо від текстів найстаршого представника літератури Західної України та закінчимо наймолодшим представником літератури Східної України.

2.2. Суржик у творчості Артема Чапая

Артем Чапай (1981) народився й виріс на Галичині в Коломиї. Його спочатку називали письменником мандрів, оскільки перші дві книги автора описували його

---

⁴³ Mareš, P., 2003. "Also nazdar!": *aspekty textové vícejazyčnosti*, Praha: Karolinum, s.40-44.

⁴⁴ Літературизований суржик: можливості аналізу, с.219.

подорожі. Дебютною книгою письменника була «Авантюра. Практичні реалії мандрів по-бідняцьки», що вийшла друком у 2008 році. У 2011 році була опублікована наступна книга письменника «Подорож із Мамайотою в пошуках України». Наступну ж свою роботу Чапай вирішив писати «по-іншому», і вже в 2014 році вийшла друком антиутопія «Червона зона», що потрапила до короткого списку у номінації «Книга року ВВС – 2014». У 2015 році була опублікована соціальна та сімейна драма «Понаїхали», що була нещодавно перекладена французькою. Вартою уваги є також збірка есеїв та оповідань з різних куточків України «The Ukraine» (2018), яку високо оцінила українська критика.

Що стосується суржику, Артем Чапай використовує його зі стилістичною метою досить часто, вважаючи суржик цілком природним явищем. Розгляньмо його в контексті роману «Понаїхали».

У романі «Понаїхали» Чапай піднімає питання, які до цього в українській літературі майже не звучали. Книга розповідає про мігрантів в Україні та українську трудову міграцію за кордоном. У творі також йдеться про ксенофобію та расизм, які можуть спіткати мігрантів в Україні, та про тяжке життя українців на заробітках. «Понаїхали» складається з чотирьох частин, кожна з яких описує окремий період життя родини Ткачуків. У творі немає одного головного героя, усі чотири Ткачуки – головні.

У тексті розкривається життя сім'ї: один із синів бореться проти мігрантів у своєму місті (фіктивне місто Білий Сад), а його батьки тим часом перебувають на заробітках. Батько припускається помилки за помилкою, розвалюючи родину, натомість мати на відстані намагається її зберегти.⁴⁵ Автор зображує подвійні стандарти – діти українських мігрантів виступають проти мігрантів в Україні.

У першій частині знайомимося з родиною Ткачуків – батьком Юрою, мамою Олею та їхніми двома синами Володею та Сергієм. Друга частина розповідає про життя Юри на заробітках в Америці, третя – про роботу Олі в Італії, четверта – частково про заробітки Сергія в Росії.

Мова, якою пише Артем Чапай, в основному нормативна українська. Суржикове мовлення тут фіксуємо лише у певних персонажів – старшого сина Сергія, у його друзів, та у представників української поліції. Суржик присутній у діалогах та у внутрішніх монологів персонажів. Цікаво, що деякі герої послуговуються суржиком лише в окремих комунікативних ситуаціях. Наприклад, Сергій спілкується суржиком лише в колі друзів,

---

⁴⁵ Журналіст і мандрівник презентував у Луцьку книгу «Понаїхали». *Громадське.Волинь*. Режим доступу: <https://hromadske.volyn.ua/zhurnalist-i-mandrivnyk-prezentuvav-u-lutsku-knyhu-ponajihaly/> [2021-12-20].

а вдома розмовляє українською. Тобто, незважаючи на знання нормативної мови, Сергій свідомо приймає рішення спілкуватись суржиком, щоб не вирізнитись серед своїх друзів:

— Кокос, **іди сюда**, — підкликав його Сергій. — Мейдин, ти **тоже**.

[...]

Сергій сказав тихо, щоб не почули малолітки:

— Значить, тільки щоб **резко**. А то **батя** дома, може спалити.

— Хулі він дома? — сказав Мейдин. — Четвер **вроді**.

— Та блін.

— Наш **тоже** дома, — кивнув брат Кокоса, який усе-таки підкрався й підслухав.

— **Сокращьонка**.

Батя Кокоса теж працював на «Білосадмаші», але з **батєю** Сергія не тусив. Сергій сплюнув на землю:

— Ти **чьо шариися**?

[...]

— Скажи своєму малому, щоб був **попроще**, — сказав Сергій до Кокоса. — Дай **сигарету**.⁴⁶

Отже, в мовленні Сергія та його друзів спостерігаємо наявність суржику (*іди сюда, тоже, резко, батя, вроді, сокращьонка, чьо шариися, попроще, сигарету*), сленгу (*спалити, тусив*), а також евфемізмів (*хулі, блін*). Друзі Сергія – негативні персонажі зі злочинними нахилами. В даному випадку суржик є авторським інструментом негативного оцінювання героїв.

Звернімо увагу на те як між собою спілкуються представники поліції:

— Ну. Будеш розвивати тему, що **чурку** побили за чорну **жопу**?

— Та **фіг**. Ти інтерв'ю міністра дивився? У нас у країні нема расизму. Значить, нема.

— Правильно. Побили **чурку** неруську, ну й побили. Навіть не покалічили. Свої своїх не менше **мудохають**. У мене є справа одна, я розповідав? Там, **кароче**, дятел один

⁴⁶ Чапай, А., 2015. *Понаїхали*, Київ: Нора-Друк. С.12. Далі цитовано як Понаїхали.

найняв братів-макоїдів з Моцарта, ну тих самих. Щоб **макоїди** за пару доз соломки побили **ларьок** його конкурента, бо конкурент йому **ларьок своїм ларьком** закрав⁴⁷.

У їхньому мовленні спостерігаємо жаргонізм (*дятел*), та суржик (*чурку, жопу, фіг, мудохають, кароче, макоїди, ларьок*). Найімовірніше, тут суржик не є ознакою неосвіченості героїв. Автор вводить до їхніх розмов суржикізви як складову усно-розмовного мовлення. Окрім декількох суржикізмів, які є, в основному, російськими жаргонізмами (*чурка, макоїд, мудохати*), їхнє мовлення є цілком нормативним.

У діалогах Олі з Юрою зустрічаються лише поодинокі суржикізви. Також у наступному прикладі фіксуємо адаптовану до російської мови форму звертання – *Юр* замість української форми *Юро*:

— *Юр...*

— *Не, я все розумію. Я все розумію. Мені один знайомий вже розповідав.*

— *Юр, заспокойся.*

— *Та чо там.*

[...]

— *Я казала, треба було, щоб я їхала.*

— *Бо я у тебе непристосований, да? Супер. Просто супер.*

[...]

— *Юра...*

— *Офігеть. То ти не радшися. Ти — повідомляеш!*⁴⁸

Поодинокі використання суржиків можемо також спостерігати в авторському мовленні:

Біля метро й на базарах, де водилися кавказці, водилися й **мусора**. У Сергія **мусора** не раз питали документи — видно, приймаючи його за кавказця.

— *Укра-а-аинец, — протягували менти з наголосом на «а» й гортали паспорт.*
— *А прописочка есть?*

— *Имеется.*⁴⁹

---

⁴⁷ Понаїхали, с.68.

⁴⁸ Понаїхали, с.84-85.

⁴⁹ Понаїхали, с.90.

Варто зауважити, що йдеться про частину, яка описує заробітки Сергія в Москві. Отже, те, що в авторському мовленні наявна російська лексема мусора, а репліки московської міліції автор записав російською, допомагає авторові наблизити реальність, в якій в даний момент перебуває Сергій, до читача, прив'язати його до конкретного місця. З цієї ж причини в частині роману, який описує життя Юри в Америці, можемо зустріти багато англійських слів, а в частині, що описує заробітки Олі в Італії – італійських. Наприклад, «*Hey, c'mon in dude!*»⁵⁰, «*You do speak English, don't you?*»⁵¹, «*Evviva Italia!*»⁵², «*Grazie, Bruna*»⁵³.

Суржиком спілкуються й українські заробітчани, яких Оля зустрічає на шляху до Італії:

— *Первий раз, доню?* — запитала одна з жінок зсередини мікроавтобуса.

Оля бачила тільки її силует у півтемряві в салоні.

— *Сначала трудно буде. А потом привыкнеш,* — сказала в півтемряві інша жінка.⁵⁴

У діалозі фіксуємо суржик (*первий раз, сначала, трудно, потом, привыкнеш*). Про самих мовців, крім того, що це заробітчани, які їдуть з Олею до Італії, ми нічого не знаємо, а їхнє мовлення може бути притаманним усій Україні.

Отже, майже всі герої твору розмовляють нормативною українською мовою. Подекуди у творі зустрічаються сленгізми та жаргонізми. Гібридне мовлення притаманне негативним персонажам – друзям Сергія. Суржик в даному випадку виконує характеристичну функцію – негативно характеризує героїв. Можемо також говорити про те, що суржик у творі «Понаїхали» не завжди є мовою неосвічених персонажів, але також мовою героїв, які свідомо вирішують використовувати суржик у комфортних для них умовах – в родині, з друзями (в даному випадку поліція). У випадку, коли головні герої перебувають закордоном, епізодичні персонажі розмовляють російською, італійською та англійською. Багатомовність тут несе в собі національно-означальну функцію.

---

⁵⁰ Понаїхали, с.25.

⁵¹ Понаїхали, с.27.

⁵² Понаїхали, с.105.

⁵³ Понаїхали, с.113.

⁵⁴ Понаїхали, с.105.

В оповіданні «Синок, пожалуста!», що увійшло до книги «The Ukraine», Артем Чапай розповідає про життя баби Наді, яка одного дня була змушена поїхати до Києва продавати картоплю. У баби Наді є внук Колька, який «*приходив **чуть** не щодня*» по «*бутилку*»:

– Баба, давай *бутилку*. У тебе *єсть*, я знаю.⁵⁵

Колька постійно вимагав гроші на горілку і бабі Наді доводилось йому їх давати із заощаджень на власний похорон. Гроші у баби Наді закінчувались, а роботи в селі не було. Відомо, що мама Кольки померла, а батько був на заробітках в Росії. Грошей, що той присилав Кольці, вистачало ненадовго, а тому баба Надя дістає з сараю кравчучку та вирішує їхати в Київ продавати картоплю.

Дія оповідання відбувається в селі під Києвом та в столиці. Мовлення героїв яскраво відображає мову українського села центральної України:

– *Зовсім **одбивсь од рук**, — хитали головами сусідки, — а хто за ним **приглядить**, **єслі** папка уїхав на зароботки і вже год не **приєжжає**?*⁵⁶

Авторське мовлення теж насичене суржиковими лексемами:

*Продавиця в магазині пробувала не продавати Кольці горілку, жаліла бабу — то Колька йшов до Михайла в крайню хату, той продавав і **ночью**.*

[...]

*Тоді, коли їздили всі, бабі Наді **даже** **навилося**. [...] Перша електричка у три сорок сім, проїзд по **пенсіонному** безплатний. **Кооперувались**, одна одній помагали сумки у вагон **бистро** загрузити.*⁵⁷

Сусідка Люда, говорячи про міліціонерів:

– *Оцей добрий, жаліє. **Єслі** скажеш, що не вторгувала ще нічого, то можеш йому на другий раз **оддати**, а то й **простить**. А в цього од **настроєнія** **завісить**. А оцей — бач, важний такий — то страшний чоловік, **лучче** зразу мати **дєньгі**, щоб наперед **оддати**.*⁵⁸

Цікаво, що говорячи про гроші, які потрібно заплатити міліціонерам, щоб не прогнали, автор використовує слово «рублі». «Рублі» – дуже влучно використаний автором суржикізм. Незважаючи на те, що цього року Україна святкуватиме свою 30-ту

⁵⁵ Чапай, А., 2018. *The Ukraine*, Чернівці: Видавництво 21. с.15. Далі цитовано як *The Ukraine*.

⁵⁶ *The Ukraine*, с.15.

⁵⁷ *The Ukraine*, с.16.

⁵⁸ *The Ukraine*, с.17.

річницю незалежності, досі велика кількість людей використовує слово «рублі» замість «гривні».

Двадцять рублів? — тихо сказала баба Надя, — *а єслі не вторгуєш?*

Сусід знизав плечима:

Проженуть, навєрно.

[...]

*Цибульку й огірки у баби Наді взяли зразу, а от картошку майже не хотіли, хоть вона й продавала по два рублі.*⁵⁹

Мовленнєва ситуація у Києві не відрізняється від сільської – продавчиня в кіоску розмовляє суржиком:

– *Ще хіба з роботи будуть **возвращатись**, аж **тогда**, може, хтось візьме,* — сказала бабі Наді продавщиця, що торгувала в сусідньому кондитерському кіоску.⁶⁰

Старший сержант з рядовим, які прийшли проганяти бабу Надю теж говорять суржиком:

– *Піду **сигарет** куплю,* — сказав рядовий.

– ***Валяй.***

[...]

– *Так, **собирайтеся!*** – сказав старший сержант.

[...]

– ***Ілі** вам допомогти? – старший сержант зробив крок до неї.*

– *Синок, **пожалуста!***⁶¹

Отже, Артем Чапай у своїх творах суржикові елементи поєднує з нормативною мовою, евфемізмами, сленгом, жаргоном та вульгаризмами. Основною функцією суржика у творах письменника є передати реалістичнісь мовлення героїв (наприклад в «Синок, пожалуста!»). На думку самого автора, суржик в його творах є ознакою певної інтимності. Його герої, говорячи суржиком, ніби запрошують читача ближче. Адже, коли люди знають одне одного та говорять між собою, то вони, в більшості випадків, не розмовляють нормативною українською. Крім того, суржик у творах Артема Чапая

---

⁵⁹ The Ukraine, с.17.

⁶⁰ The Ukraine, с.20.

⁶¹ The Ukraine, с.23.

також виконує характеристичну функцію – негативно характеризує героїв (наприклад друзів Сергія в «Понаїхали»).

2.3. Суржик у романі Софії Андрухович «Сьомга»

Софія Андрухович народилась у 1982 році в Івано-Франківську в сім'ї відомого українського письменника Юрія Андруховича. Саме творча атмосфера в родині сприяла рішенню письменниці займатись літературною творчістю. Дебютним твором Софії Андрухович була повість «Літо Мілени», що вийшла друком в 2002 році. Згодом були опубліковані й інші твори письменниці – «Старі люди» (2003), «Жінки їхніх чоловіків» (2005), «Сьомга» (2007), «Фелікс Австрія» (2014), «Амадока» (2020).

Михайло Наєнко творчість письменниці відносить до масової літератури, яка передбачає дещо спрощене, «комфортне» читання.⁶² Письменниця у своєму письмі орієнтується на розмовну, а не образну, мову, використовує ненормативну лексику. Її текстам характерна багата лексика та доречне використання діалектизмів й застарілих слів.

Розгляньмо роман «Сьомга», який свого часу викликав чимало неоднозначних реакцій. Основна увага в романі зосереджена на дослідженні проблеми становлення ідентичності людини через опис приватного досвіду тіла.⁶³ Шість розділів роману – це одкровення журналістки Софії щодо власного інтимного життя. Звернімо увагу на мовний аспект роману «Сьомга».

На початку роману ми знайомимось з чималою кількістю персонажів – головною героїнею та її хлопцем, з двірником Колею, міліціонером, сусідами героїв, «нічним чоловіком», якого головна героїня зі своїм хлопцем почали називати Електриком Едуардом. Згодом ми зустрічаємо багато інших епізодичних героїв, наприклад Галю й Валентина Геннадійовича, виховательку Людмилу Пилипівну чи друзів головної героїні з дитинства.

Більшість суржикомовних героїв зосереджено в першому розділі роману – «Володар світла, повелитель води», в якому головна героїня нам розповідає, що за нею та її хлопцем стежать. Якось до них постукав міліціонер, щоб запитати чи не помічали

---

⁶² Наєнко, М., 2020. *Домінанти і перспективи постмодерної літератури і теоретичного її осмислення*. Slavica Litteraria, 23(1), с.37-42.

⁶³ Крупка, М., 2008. «Я» та «Інший»: простір інтимності в романі Софії Андрухович «Сьомга». Слово і Час, (8), с.40-47.

вони останнім часом чогось підозрілого. Міліціонер є суржикомовним героєм. Ось як, наприклад, він знайомить героїв із суттю злочину:

*У вас тут, почав він, на третьому **етажі человека** зарізали. **Пісят первого года рожденья**. Його **сосед**, із **которим** він жив, **вернувся утром** сьогодні з **діжурства**, і застав картину: **лежить голый, в чьом мать роділа**, на дивані, **горлянка отак-о...** [...] ... у нас версії **єсть**, ми тут уже з **самого утра работаем...**, всі уже там пальчики **познімали, вещдоки** уже **собрали, допрашуєм сосєдей**, ... **показанія** записуєм. ... Версій у нас **несколько**, но я **больше чем уверен** в одній. Тут навіть **розсуждать** не **приходиться**.⁶⁴*

Як бачимо, мовлення міліціонера переповнене суржикізмами. Ймовірно, причиною такого мовлення героя є те, що українська мова була витіснена з ведення діловодства. Міліціонер описував місце злочину та вів протоколи допиту російською мовою, тому розмовляти українською для нього некомфортно. Люди, які раніше займали керівні посади спілкувалися російською мовою. Така тенденція зберігається і сьогодні. Отже, письменниця намагалася за допомогою суржикових лексем більш реалістично передати мовлення представників української міліції.

Герої роману «Сьомга», які мають певні шкідливі звички та збоченства, також розмовляють суржиком. Таке мовлення підкреслює їхню нікчемність, нездатність щось змінити у власному житті. Письменниця звертає увагу на соціальні проблеми, які по'язані з таким типом людей. Наприклад, двірник Коля, батько дев'ятирічного сина, є пияком, який ненавидить свою дружину і коли нап'ється, то *«кидається меблями, ригає в туалеті, падає на неприбраний посуд і реве»*.⁶⁵ Про матір своєї дитини він говорить так:

*Вона така **умна**, у неї **бачите, вище образованіє**, вона, **бачите, інтелігентка...** ти, **інтелігентка**, не забувай, що ти в **дворніцькій** квартирі живеш!... От і **помалківай!**»⁶⁶*

Суржикізми знаходимо й у мовленні жеківського сантехніка Льоні (Електрика Едуарда), який підглядає у вікна за головною героїнею та її хлопцем, наводячи жах на героїв, а коли потрапляє до рук міліції, то перетворюється на жалюгідну слабку істоту,

⁶⁴ Андрухович, С., 2015. *Сьомга*, Київ: Нора-Друк. с.15-16. Далі цитовано як Сьомга.

⁶⁵ Сьомга, с.20.

⁶⁶ Сьомга, с.20.

яка плаче та просить, щоб її відпустили. Використання суржику в цьому випадку ще більше підкреслює нікчемність цієї особи:

Я умру, но більш сюда не підійду! [...] Я всьо зроблю, я всьо починю, я тобі всьо, що схочеш! Но не нада нікому казати. [...] Дякую тобі, дякую, спасіба!»⁶⁷

В розділі «Кров» героїня роману очима трирічної дівчинки описує стосунки Валентина Геннадійовича з Галею. Валентин Геннадійович, на відміну від попередніх героїв, є людиною матеріально забезпеченою, займається ювелірною справою, має дружину, проте його внутрішній світ такий же бідний як і світ двірника Колі та сантехніка Льоні. Герой, приїхавши на відпочинок до моря мріє знайти коханку на час відпочинку, тому залицяється до молодшої жінки Галі:

Доброго утрєчка... Оп'ять ваша дочечка не хотіла кушати? Така хороша дєвочка!»⁶⁸

Його збіднена, наповнена суржиком мова підкреслює жалюгідність цієї людини: «*подобасєця*», «*харошо*», «*нєрвішкі*», «*Галочка, хароша*», «*іздівасєця із-за єйо*», «*обручалка тонєнька*», ... *растїтєльний мотїв, тридцять камушков, пять каратов, ізискана*».⁶⁹

А я вам тут гостінцов прїньос, дєточка... Персікі, ... сир хароший, голандскїй, колбаса, хлебушек свєжий, сладкая вода... шампанское, опяť же...⁷⁰

Що стосується мовлення Галі, то воно вирізняється нормативною українською мовою, що дає нам підставу говорити про те, що йдеться про позитивного персонажа. Письменниця співвідносить суржикомовного негативного героя Валентина Геннадійовича з україномовною героїнею Галею.

Таким чином, мовні засоби в романі «Сьомга» контрастують: з одного боку, авторське мовлення та мовлення більшості персонажів вирізняються літературною українською мовою, а з іншого, – Софія Андрухович насичує мовлення деяких героїв суржиковими елементами з метою показати їх спрощене мислення. Письменниця співвідносить суржикомовних негативних героїв з україномовними позитивними героями – жекївського сантехніка Льоню з Софією та Мішею, Галю з Валентином

---

⁶⁷ Сьомга, с.52-53.

⁶⁸ Сьомга, с.82.

⁶⁹ Сьомга, с.85.

⁷⁰ Сьомга, с.87.

Геннадійовичем. Отже, гібридна мова в романі Софії Андрухович характеризує та висміює його носіїв.

2.4. Суржик у творчості Любка Дереша

Любка Дереш народився у 1984 році в м. Пустомити на Львівщині. Його дебютним романом був «Культ», який вийшов друком у 2002 році. До найвідоміших його романів зокрема належать «Поклоніння ящірці» (2002), «Трохи п'їтьми» (2007), Голова Якова (2011), Спустошення (2017). Твори письменника здобули закордонне визнання та перекладаються різними європейськими мовами.

Персонажами його творів є переважно молоді люди, завдяки чому письменник досягнув неабиякої популярності серед молодих читачів. Автор вміє інтригувати, а в його історіях присутні елементи містики. Герої його ранніх творів спілкуються лайкою, жаргоном, сленгом та суржиком. В одному з інтерв'ю письменник розповів, що така лексика колись допомагала йому зобразити конкретні ситуації більш реалістично, зробити «фотографії» поколінь. Нині ж письменник вважає ненормативну лексику дешевим прийомом та говорить, що такого самого ефекту можна досягти й іншими способами, тому у своїх творах прагне до «чистішої» лексики.⁷¹ Пропонуємо розглянути збірку вибраних творів «Трициліндровий двигун любові» (2007), до якої увійшла есеїстика Дереша.

Справді, суржик в есеях письменника майже не зустрічаємо. Есеї написані здебільшого нормативною українською, а коли автор хоче передати російське мовлення – записує його нормативною російською. Суржикові елементи фіксуємо лише в есеї «Колоніальні записки з Криму». Провідниця в поїзді, що їхав з Києва до Криму говорить суржиком: *«У нас буде час покурити на платформі?» – «Буде час навіть потанцювати. Тільки на циганів вважайте. Ніж їм, лучче мені зайві дєньгі вилажувайте» (останнє слово вона утворила, напевне, від дієслова «выложить»)*.⁷²

Як і зазначав автор про функцію суржик у своїх творах, суржик і в даному випадку передає справжність ситуації, оскільки автор описує свою поїздку в Крим та записує мовлення мовців так, як воно звучало.

⁷¹ Любка Дереш: ненормативна лексика – це дешево. *Obozrevatel*. Режим доступу: <https://news.obozrevatel.com/politics/29451-lyubko-deresh-nenormativna-leksika-tse-deshevo.htm> [2021-12-20].

⁷² Андрухович, Ю., Дереш, Л. & Жадан, С., 2012. *Трициліндровий двигун любові*, Харків: Фоліо. с.59. Далі цитовано як Трициліндровий двигун любові.

Заїхавши в Крим, поїзд зупиняється на джанкойському пероні. Письменник споглядає на місцевих, що ходять по пероні та вагонах й намагаються продати всяку всячину:

*По джанкойському пероні ходять місцеві, пропонуючи наповнити наш споживчий кошик місцевим продуктом – від «водочки с півом по-домашньому» до копченої риби та ікри⁷³. [...] «Парні, пробуєм ікорочку», пропонує хлопчина, що невідь-як опинився в купе. Ага, знаємо. Спершу «**пробуєм-накупаєм**», а потім «**напробовали – дєньгі вилажуваєм**»⁷⁴.*

Очевидно, мовець розмовляє російською, автор записує його мовлення українською абеткою. Знову ж таки, письменник таким чином передає реальне мовлення людей в Криму.

Отже, в есеях Любка Дереша суржик майже не спостерігається. Суржик фіксуємо лише в мовленні епізодичних героїв. Суржик в есеї «Колоніальні записки з Криму» допомагає відтворити атмосферу в поїзді, в якому письменник прямував з Києва до Криму, тобто виконує документаційну функцію.

2.5. Суржик у творчості Макса Кідрука

Макс Кідрук (1984) народився в Рівненській області та навчався на Механіко-енергетичному факультеті у Рівненському університеті. Його творчість є різноманітною та складається з публіцистичних творів, тревелогів, технотрилерів, гостросюжетних романів. До тревелогів можемо віднести, наприклад, «Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії» (2009), «Навіжені в Мексиці» (2011) чи «На Зеландію!» (2014). Проте найбільшою популярністю користуються технотрилери письменника. У 2012 році вийшов друком перший технотрилер Кідрука «Бот», який викликав у читачів справжній ажіотаж. Письменник також публікувався у декількох антологіях, наприклад в антології «20 письменників сучасної України» (2011), «Письменники про футбол» (2011), «Ода до радості» (2014) та «Волонтери. Мобілізація добра» (2015).

Т. Бондаренко у статті «Індивідуальний стиль Макса Кідрука» зазначає, що твори письменника насичені численними авторськими примітками, жаргонізмами термінологією, латинізмами, розмовно-побутовою лексикою тощо. Дослідниця також

---

⁷³ Трициліндровий двигун любові, с.59.

⁷⁴ Трициліндровий двигун любові, с.60.

пише про те, що в його творах існують певні кліше та штампи офіційно-ділового стилю, а загальна побудова творів Кідрука структурована та чітка. Це можна пояснити тим, що письменник – інженер за освітою.⁷⁵ Т. Бондаренко у своїй статті нічого не пише про наявність суржику в творах Кідрука, тож пропонуємо розглянути короткі оповідання письменника під загальною назвою «Навіжені. 15 років назад [Limited edition]», що були опубліковані в антології «20 письменників сучасної України».

У «коротокому інтермецо» знайомимось із головним героєм, який нам розповідає про своє дитинство, а також про свої організаторські здібності. Герой нас також знайомить зі своїм другом «Тьомиком»:

*Я почував себе вищим від інших, навіть від Тьомика, мого найліпшого друзяки...*⁷⁶

В даному випадку йдеться про російську форму ім'я «Тёма» від його повної форми «Артём».

Історія продовжується в оповіданні «Банда», в якому головний герой розповідає про своє шкільне життя та про свій перший організаторський проєкт. У другому класі він організовує банду. Головним її завданням було в майбутньому поцупити зброю й броньовик та грабувати банки й квартири. Перше, що робить банда – краде рюкзак у дівчинки з їхнього класу. Банду викривають і її членів доводиться розпустити.

У цій історії фіксуємо поодинокі суржикізми у мовленні головного героя:

— *Ти дурак! – прошипів я. [...] А все ж таки що за діла, спитаєте ви, до чого тут банда?*⁷⁷

[...]

*А потім вони будуть скрадливо глипати на тато-мам з-під лоба, одними очима промовляючи: «От бачте, а ми геть не такі, ми хороші, дайте нам **конхфетку** або купіть **трансформера**».*⁷⁸

В останньому прикладі головний герой використовує суржик з метою досягнення сарказму, сміючись над дітьми, які підлещуються до своїх батьків. Тут також фіксуємо діалект «глипати» у значенні «дивитися».

---

⁷⁵ Бондаренко, Т., 2013. *Індивідуальний стиль Макса Кідрука*. Молодий вчений, (2), с.54-57.

⁷⁶ Кідрук, М., 2011. *Навіжені. 15 років назад [Limited edition]*. 20 письменників сучасної України. Харків: Фоліо, с.159. Далі цитовано як Навіжені.

⁷⁷ Навіжені, с.162.

⁷⁸ Навіжені, с.166.

Наявність суржику також спостерігаємо у мовленні його друга та члена банди Тьомика:

— *А У НАС БАНДА!!! – не витримавши морального натиску, загорлав він. – Крім мене ще він і він, а оцей, – і хлопець тицьнув тремтячим пальцем на мене, – у нас головний! [...] — У нас банда!!! – крізь сльози горлав Тьомик. – Ми бандіти! [...] — І що? – Ніна Іллівна все ще не в'їжджала в те, що діється. — Нічьо!!! – ревів Тьомик. [...]— Я отримав прямий наказ від главаря!*⁷⁹

Мовлення героїв оповідання не можемо назвати суржиковим, оскільки вони спілкуються нормативною українською мовою лише з вкрапленнями суржику (в останньому прикладі – *дурак, діла, головний, бандіти, нічьо, главаря*). У мові оповідача тут також фіксуємо сленг «*не в'їжджала*» у значенні «*не розуміла*».

В наступній історії під назвою «НПВБ» головний герой розповідає про ще одну організацію, яку створює після того як «банду» довелося розпустити. Пояснюючи аббревіатуру НПВБ, письменник вживає слово «совецький»:

*Вам, мабуть, цікаво, що це за букви такі в назві цієї історії. Хтось уже, певно, обурюється: що це за довбана аббревіатура, що навіює такі нехороші асоціації з довбаням **совецьким НКВД?**⁸⁰*

Саме через нехороші асоціації, що можуть виникнути з аббревіатурою, автор вживає суржик «*совецьким*» та підсилює його жаргонізмом «*довбаням*», виявляючи так своє негативне ставлення до цієї організації. Майже відразу після цього автор вже використовує слово радянський:

*І, хоч ця аббревіатура й не довбана, скажу я вам, ви в дечому матимете рацію. Вона справді має яке-не-яке відношення до трухлявого мотлоху, що дістався нам у спадок після розпаду Радянського Союзу.*⁸¹

Нижче автор іронічно використовує суржик «родіна», беручи його в лапки:

*У книжці писалося, що у НПВБ, як і в моїй банді вівся спеціальний журнал, куди заносилися протоколи стежень, різні гіпотези та припущення, обов'язки кожного члена об'єднання, плани майбутніх подвигів **в ім'я «родіни»** тощо.*⁸²

⁷⁹ Навіжені, с.163-164.

⁸⁰ Навіжені, с.166.

⁸¹ Навіжені, с.166.

⁸² Навіжені, с.167.

Крім «Тьомика» у творі також фіксуємо й інші російські форми особових імен, такі як *Сьома* та *Льоша*.

Однокласник Толік, ймовірно, розмовляє російською. Письменник транскрибує звукову форму його мовлення. Максим запитує у Толіка чи той не брав його брелок, на що Толік відповідає:

— *Я не брал, пацани!* – кричав Толік. – *Ви чьо, пацани? Я не брал!*

[...]

— *Кажи, де брелок!* – наступав я. – *А то розкажу твоїм батькам!*

— *Розкажуй, прідурок,* – уже спокійніше відказував Толік. – *Я нічево не брал.*

[...]

— *А чьо ви вапче ка мнє прістали? Я сча сваїх пацанов назаву! Так оні с вами...*⁸³

Таке мовлення має на меті показати спрощене мислення героя. Окрім суржику, в діалозі також фіксуємо жаргонізм «пацани». Філолог та перекладач Олесь Кульчинський зазначає, що лексема «пацани» відноситься до тюремного жаргону та за ґратами часто слугує синонімом до слова «блатний».⁸⁴

Головний герой звертається до гопників, які мають побити Толіка та забрати у того брелок. Гопники розмовляють деформованою російською, що свідчить про те, що йдеться про негативних персонажів:

— *Будь-ласка, не бийте його ...* – *востанне ледь чутно прошепотів я і додав ще тихіше:* –... *сильно* .

— *Не дрєфь, малєц,* – *пробасив до мене найвищий з гопників, певно їх бригадир.* – *Скоро получіш свою ігрушку назад.*

[...]

— *Це він!* – сказав *Льоша* бригадиру і красиво сплюнув на асфальт.

— *Паді сюда!* – *тут-таки рявкнув бригадир.*

[...]

— *А шо нада?*

---

⁸³ Навіжені, с.170.

⁸⁴ Кульчинський, О., Блатний жаргон: із кримінального перетворився на вуличний. *Texty.org.ua*. Режим доступу: https://texty.org.ua/articles/9974/Blatnyj_zhargon_iz_kryminalnogo_peretvoryvsa_na_vulychnyj-9974/ [2021-12-20].

— *Єсть разгавор.*⁸⁵

У наступній історії «Моє перше кульове поранення» автор розповідає звідки у нього на обличчі з'явився шрам. Граючи у «войнушки» на «стройці», та тікаючи потім від сторожа цієї «стройки», Максим дістає серйозне поранення. У тексті знову зустрічаємо поодинокі суржикізми:

*Я все ще надіявся, що він зараз рявкне щось на зразок «За нашу совєцьку родіну! За Сталінград!».*⁸⁶

Знову ж таки йдеться про іронічне ставлення автора до мовного штампу «за родіну».

На запитання звідки у нього шрам, головний герой відповідає:

— *Пулевоє ранєніє, мої хороші цуцики.*⁸⁷

Суржикізм має на меті підсилити драматичність поранення та зробити мовлення героя оригінальнішим.

Отже, у згаданому творі Макса Кідрука зустрічаються поодинокі суржикізми, зокрема у мовленні Максима та його однокласників. Автор вживає суржикізми для створення мовленнєвого портрета гопників та однокласника Толіка. Таке суржикове мовлення є показником їх низького культурного рівня та негативною оцінкою. У мовленні героїв та авторському мовленні все ж переважають зразкові літературні форми.

2.6. Суржик у романі Люби Клименко – «Маміглапінатапеї, або Любов у київській комуналці»

Люба Клименко – псевдонім української письменниці Марини Гримич. Письменниця народилась у 1961 році в Києві. Довгий час займалася виключно науковою роботою, а її дебютний роман «Ти чуєш, Марго?» вийшов друком аж у 2000 році. З того часу було опубліковано близько двадцяти художніх книг письменниці, в тому числі роман «Клавка» (2019), який отримав позитивні відгуки критики та цілу низку нагород. Тексти письменниці перекладалися багатьма мовами, зокрема англійською, французькою, польською, чеською і арабською.

---

⁸⁵ Навіжені, с.172-173.

⁸⁶ Навіжені, с.178.

⁸⁷ Навіжені, с.183.

Під псевдонімом Люба Клименко авторка пише гумористичні любовні та еротичні романи. Найвідомішим романом цього жанру є роман «Пор'ядна львівська пані» (2005), що перевидавався п'ять разів та по якому було знято короткометражний фільм. До книг з еротично-гумористичною тематикою також належать – «Великий секс у Малих Підгуляївцях» (2006), Paloma Negra (Чорна голубка) (2008), «У світі твар... пардон мужчин. Посібник для жінок з полювання на мужчин» (2009), «Антипедагогічна поема» (2010), «Ієрогліф кохання» (2011) та «Маміглапінатапеї, або Любов у київській комуналці» (2016). В одному з інтерв'ю письменниця зізналась, що вже не буде писати на дану тематику, та що проєкт «Люба Клименко» – це був, перш за все, філологічний експеримент. Письменницю цікавило як українська мова справляється з інтимною лексикою в поєднанні з українською сміховою культурою.⁸⁸

Розгляньмо останній роман з цього циклу – «Маміглапінатапеї, або Любов у київській комуналці», події якого розгортаються на фоні життя в одній із київських комуналок 1960-1970 років та в сучасному Києві.

Що таке «маміглапінатапеї» авторка перед нами розкриває на початку твору:

*МАМИГЛАПІНАТАПЕЇ (mamihlapinatarai) – це [...] погляд між двома людьми, який демонструє бажання кожного, щоб інший розпочав робити те, чого вони обоє хочуть.*⁸⁹

У романі ми знайомимось із головним героєм Гаріком, який перед нами розкриває спогади про своє дитинство та своє перше кохання. У комуналці, де жив Гарік, було багато жильців – ДОРАРОНОВА і ДЯДЬ-ОСЯ, ДЯДЬМІША, БАБШУРА, СЬОЖА, БАЛБЕС, ІРЕНА і ІГАРЬОША, ЧУДО-ЮДО-РИБИ-КИТ та інші. Оскільки кожна сім'я мала лише одну кімнату в комуналці й кухня з туалетом для всіх були спільні, жильці знали всі деталі особистого життя одне одного. Перша частина роману нам розповідає про інтимне життя мешканців комуналки та як воно впливало на життя нашого героя.

У другій частині перед нами розкривається життя Гаріка, якому вже за п'ятдесят. Вже будучи старшим, герой купляє одну з квартир у колишній комуналці. Гарік розповідає про своє інтимне життя в старшому віці та як він не перестає мислити на своє перше кохання – ЧУДО-ЮДО-РИБУ-КИТ. Згодом Гарік випадково зустрічає ЧУДО-

---

⁸⁸ Марина Гримич: «Я написала роман про майбутнє України». *Generation Ї*. Режим доступу: [https://www.generation-i.org/post/maryna_hrnych_\[2021-12-20\]](https://www.generation-i.org/post/maryna_hrnych_[2021-12-20]).

⁸⁹ Клименко, Л., 2016. *Маміглапінатапеї, або Любов у київській комуналці*, Київ: Дуліби, с.5. Далі цитовано як *Маміглапінатапеї*.

ЮДО-РИБУ-КИТ та вони знову починають проводити час разом. У цій частині також з'являються нові герої. Наприклад, сусіди Гаріка – БЛОНДИНКА та ЖЛОБ.

Персонажі роману Люби Клименко розмовляють українською, російською та суржиком. За допомогою такої мовної різноманітності, письменниці вдається наблизити мову своїх героїв до мови жителів столиці.

У романі знайдемо велику кількість російських форм особових імен, наприклад: **ДЯДЬ-ОСЯ, ДЯДЬМІША, БАБШУРА, СЬОЖА, ІГАРЬОША, Пьотр, Гарік.**

Оповідачем у творі є сам головний герой, який здебільшого розмовляє українською. Російською та суржиком він говорить лише у таких випадку, коли:

1) цитує котрогось із сусідів: *А головне... Головне – я більше не роблю «**этих нелепых телодвижений**», за висловом ДЯДЬ-ОСИ.⁹⁰*

2) розповідає читачеві про реалії комуналки: *Сексуальне життя **КАПТЬОРКИ** було «достоянієм» всієї квартири, чому сприяли певні архітектурні особливості самої комірчини. [...] Усе починалося з «романтики». На кухню виходила ВАЛЯ, щоб «пожарить оладушки», тобто посмажити млинці. Судячи з історії нашої спільнокухні, «жарені оладушки» були верхом кулінарного мистецтва **дворнічки** і в часи відсутності наркотичних засобів – афродизіаком.⁹¹*

3) коли інші герої звертаються до нього суржиком чи російською. Наприклад, ВАЛК:

– *Малой, сгоняй за мороженым!*

– *А шо мне будет?*

– *Купи три морожена (так ми казали – по-київськи), третье – твоё!⁹²*

Чи, наприклад, в другій частині роману БЛОНДИНКА:

БЛОНДИНКА не звернула уваги на ЧУДО-ЮДО-РИБУ-КИТ, натомість проявила активний інтерес до мене:

– *Художник? А портрети дєлаєте?*

– *Дєлаю, – збрєхав я.*

– *Тоді входіть.⁹³*

---

⁹⁰ Маміглапінатапєї, с.8.

⁹¹ Маміглапінатапєї, с.34-37.

⁹² Маміглапінатапєї, с.34.

⁹³ Маміглапінатапєї, с.111.

4) коли використовує фразеологізми, що були загальновідомі в радянському середовищі:

*Ха! Я тепер був «багатіньким Буратіном»!*⁹⁴

Не можна оминати увагою той факт, що Гарік володіє українською мовою на належному рівні, але коли інші герої звертаються до нього російською чи суржиком – Гарік проявляє мовну лабільність (приклад 3). У наведених вище прикладах 1, 2 та 4 герой розповідає про те, що відбулось у минулому та намагається якомога точніше передати мовлення співрозмовника/описати реалії. А оскільки комуналка була здебільшого російськомовною, то герой вдається до перемикання кодів.

Що стосується інших героїв твору, то більшість із них спілкується російською чи суржиком. Нормативну українську в їхніх діалогах майже не зустрічаємо. Наприклад БАБШУР, яку турбують лише побутові клопоти та плітки про сусідів:

– У ВАЛІКА знову баба, – казала БАБШУР, чистячи картоплю.

– Яка на цей раз? – питала ДОРАРОНОВНА.

*– Така, як завжди! – відповіла БАБШУР. – Обикновенна. Щас ВАЛІК вийде і скаже: «Тьотьшур, нажар сала з луком, пожалуста, і вбий два яйця! В долгу не останусь!»*⁹⁵

Російськомовними героями є також Двірниця ВАЛЯ і її чоловік ЛЬОНЬКА. Але на відміну від ВАЛІКА (приклад вище), письменниця деформує їхню російську мову – фонетично переписує російські слова за допомогою українських літер:

– Бл...! Как растібаєцца твой ліфчік?

– Как кто-то їб...ца, так он і растібаєцца!

– Йа, твою мать, ну всьо, настроєніє ти іспортіш в самый ответственный момент!

– Бл... Ти оторвал пугвіцу с ліфчіка, скотіна!

– Тіхо, тіхо, получаєцца!

*– Та пошол ти на хєр!».*⁹⁶

Суржик також фіксуємо в діалозі Ліфтерки КУНІЦИНОЇ з ДОРАРОНОВНОЮ:

---

⁹⁴ Маміглапінатапеї, с.131.

⁹⁵ Маміглапінатапеї, с.34.

⁹⁶ Маміглапінатапеї, с.36-37.

– ДОРАРОНОВНА, я нервичаю, потому що КУНІЦИН со мной не живють!

– *Шо значить «не живють?»* – дивувалася ДОРАРОНОВНА. – *По-моєму, очень даже живють! Єго ботінки каждый вечер об етом крічат на всю квартиру!*⁹⁷

Героїня другої частини роману, БЛОНДИНКА, теж розмовляє суржиком. Дівчина розповідає головному героєві, що родом з маленького містечка. Так, письменниця за допомогою суржика намагається відтворити мовлення, характерне для провінційних українських міст:

– *Ми так довго живемо в одному будинку, але досі не **разнакомилися**...* – *торохтіла вона.* – *Взагалі я із маленького городка. А у нас там **обичай** дружити з сусідами. А у вас – ні. **Странно** однако. Сусіди – це ж святе! **Случилось шо**, куди бігти – до сусідів! Правда?*⁹⁸

Чоловік БЛОНДИНКИ, ЖЛОБ Боречка – представник сучасного російськомовного Києва:

– *Наглость – это то, что ты тут делаешь!* – почулося з порогу. Це був голос ЖЛОБА.

Але коли Боречка бачить Анну Володимирівну, яка проводить аудит в його фірмі та розмовляє українською, то, відчуваючи психологічний дискомфорт, виявляє мовну лабільність та переходить на суржик, не володіючи нормативною українською:

ЖЛОБ завмер на місці.

– *Анно Володимирівно!* – *розплився у запобігливій посмішці ЖЛОБ.* – ***Якими судьбами?***⁹⁹

Отже, суржик у творі Люби Клименко співстворює атмосферу київських комуналок 60-70-х років минулого століття та сучасного Києва, де завжди була наявна проблема українсько-російської мішанини. Суржик – це мовний код для буденних тем між близькими людьми, які проводять весь свій вільний час разом. Суржикізм знаходимо в мовленні майже всіх героїв твору, в тому числі й у мовленні головного героя-оповідача. Головний герой є здебільшого україномовний, але коли до нього хтось звертається російською мовою чи суржиком, то проявляє мовну лабільність й також

---

⁹⁷ Маміглапінатапеї, с.38-40.

⁹⁸ Маміглапінатапеї, с.121.

⁹⁹ Маміглапінатапеї, с.150.

переходить на суржик. Мовну лабільність проявляє і російськомовний герой Боречка, який не знаючи української, починає розмовляти суржиком.

2.7. Суржик в оповіданнях Ірини Цілик

Письменниця та кінорежисерка Ірина Цілик народилась у 1982 році в Києві. Вона є авторкою низки поетичних, прозових і дитячих книжок. Окремі її твори були перекладені англійською, німецькою, французькою, польською, чеською та іншими мовами. Дебютним прозовим твором письменниці була повість «Післявчора», що вийшла друком у 2008 році. У 2015 році була опублікована збірка оповідань «Червоні на чорному сліди», одне з оповідань якої стало основою для короткометражного фільму «Помир».

Режисерська освіта позначилась на стилі письма Ірини Цілик. Тексти письменниці нагадують кінематографічні стрічки, а персонажі її творів – це часто не зовсім популярні герої зі своїми внутрішніми конфліктами. Сюжети творів Цілик – це такі собі «історії з життя» без жодних прикрас. Письменниця експериментує з мовою, тож в її творах часто знайдемо елементи суржику, сленгу, жаргону.

Герої збірки оповідань «Червоні на чорному сліди» – звичайні люди, яких ми легко можемо зустріти на вулиці. За словами авторки, більшість героїв оповідань мають реальних прототипів¹⁰⁰. Сюжети оповідань розгортаються у Києві. Перед нами розкриваються гіркі історії жителів столичних багатоповерхівок.

Розгляньмо суржик в оповіданні «Гайтавер». Вже на початку твору фіксуємо суржикові лексеми поряд з лайливою лексикою у мовленні Люби – жительки однієї з похмурих київських квартир:

— *С-а-а-ашка, ану чеши сюда! [...] — Сюда, сказала! [...] — Сюда піднялася, бистро!* – багатозначно стишила голос Люба. [...] — *Значить так! Передай бабі, що як я найду ще раз якась гівно під **ковриком**, то нагодую їм вас обох, **поняла**? Буде в мене кров'ю **срать** твоя баба, як не заспокоїться!* [...] *Сашка вийшла з під'їзду, і ще одне Любине «**поняла?!**» вдарило їй у спину.*¹⁰¹

Такий зразок мовлення дає нам підставу вважати Любу негативним персонажем, що вторгається в особистий простір Сашки та її бабусі.

¹⁰⁰ Ірина Цілик: «Режисер у мені очевидно впливає на літератора». Видавництво Старого Лева. Режим доступу: <https://starylev.com.ua/news/iryna-cilyk-rezhysер-u-meni-ochevudno-vplyvaye-na-literatora> [Accessed 2021-12-20].

¹⁰¹ Цілик, І., 2015. *Червоні на чорному сліди*, Київ: Комора, с.3-4. Далі цитовано як Червоні.

Сашка – дівчинка-сирота, яка живе з бабусею та змушена майже щодня приторговувати після школи насінням, що смажить її бабця, а по п'ятницях і вихідних – льодяниками на паличках. Бабусі Сашки було майже вісімдесят років. Вона «переймалася лише двома речами: власним похороном і громадянськими війнами з найближчими сусідами».¹⁰² Мама дівчинки померла, коли їй було 8 і виховувати Сашку довелося бабусі. Бабусю це дратувало, оскільки всі гроші тепер витрачались на Сашку. Постать бабусі є також суржикомовною. Окрім суржикізмів, її мовленню притаманна лексика розмовного стилю та сленг:

*«Так, Сашка, – одного дня сказала бабуся, перебираючи в голові всі можливі комбінації, – будем гроші робить. А то я з тобою і вмерти по-людськи не **вспію**». [...] — А ти, **гамно** малолітнє, не вчи мене! – верескнула бабця і аж затрусилася від злості. – закрийся, поки я тебе **кормлю**!»¹⁰³*

В цілому оповіданні жителі Києва спілкуються суржиком. Окрім вже згаданої сусідки Люби та бабусі Сашки, це також – однокласник Сашки та продавці на базарі. Наприклад, «хирлява бабулька», яка приторговувала біля Сашки:

*«Ви ж її загорніть у грубу **тряпочку**, бо коли останнього разу я робила собі компрес, то такі **булдири** були. Ця редька зла, як сатана!»¹⁰⁴*

Суржиком розмовляє й однокласник Сашки, який прийшов з неї понасміхатися. У цьому разі суржик, знову ж таки, є авторським інструментом негативного оцінювання героя з ознаками моральної деградації:

*— **Фігасє**, Гайтавер. Ну, і **почьом сємки**? [...] — Ну ти **царьок** – посміхнувся ще ширше однокласник і, чвиркнувши крізь зуби, потягнувся до насіння. – **Наторгаишии** собі на свинячі **шмотки**.¹⁰⁵*

Не можна обминути увагою специфічне мовлення таджика, який підготовував Сашку на базарі. Письменниця транскрибує звукову форму його мовлення, намагаючись передати його специфічну вимову:

*— Сашка, **кушять хочіш?** – схилився над нею Фаррух. [...] — **Кушяй карашо**, – заусміхався її годувальник, підтверджуючи свою прихильність аж такою щедрою шаурмою, що капуста разом із курятиною чвакнули з усіх щілин лаваша, щойно вона*

---

¹⁰² Червоні, с.8.

¹⁰³ Червоні, с.9-11.

¹⁰⁴ Червоні, с.6.

¹⁰⁵ Червоні, с.6.

взяла її в руки. [...] — **Сашка, скільки тобі лет? Дівятна-ацать? Два-ацать?** – спитав тоді Фаррух. [...] — **Чотирнадцять.** – чесно відповіла Сашка, вгризаючись у вологий лаваш. — **Ма-а-ала,** – не зміг приховати свого розчарування таджик. [...] Сашка зітхала й дозволяла йому помацати себе за груди в потумку маленького кіоску з терпким духом жирного м'яса і корейської моркви. «**Сашка, рости бистрее, да?**» – примовляв при цьому Фаррух і густо простогнував від задоволення.¹⁰⁶

У тексті зустрічаємо поодинокі елементи суржику і в авторському мовленні. Наприклад, оповідач про маму найкращої подруги Сашки (Марини), яка також торгувала на базарі:

*Скажімо, продукти й речі вона незмінно закупувала блоками, десятками кілограмів чи іншими гуртовими партіями, тому якщо Марині потрібен був новий ліфчик, **тьотя** Таня купувала їй десяток однакових, щоб потім знову не витратити на це свого дорогоцінного часу.*¹⁰⁷

Мовлення Сашкиної подруги Марини здебільшого насичене просторіччям та жаргоном, лише інколи в ньому фіксуємо суржик:

*«Шо?... Ага... Двісті... Ну, **ладушки**... Тільки я спочатку **мамке** віддам»*¹⁰⁸

[...]

— *Ти **куда?*** – здивувалася Марина.

— *Піду пошукаю.*

— *Слухай, та заманала зі своїм пакетом.*

— *Баба мене **приб'є,*** – сказала Сашка, повернувшись за стіл.

— ***Херово,** з серйозним виглядом відповіла Марина і знову прилипла поглядом до телевізора.*¹⁰⁹

Сидячи в кафе, до Марини та Сашки підсідає чоловік «Валера». Якщо не зважати на розмовне «ну шо», чоловік спілкується російською. З його мовлення є очевидним, що йдеться про негативного персонажа, знову ж таки з ознаками моральної деградації та злочинних нахилів:

---

¹⁰⁶ Червоні, с.8.

¹⁰⁷ Червоні, с.14.

¹⁰⁸ Червоні, с.21.

¹⁰⁹ Червоні, с.23.

— Ну шо, девички, поехали... Отпразнуем, — діловито сказав Валера. [...] — Сейчас будет жарко, — впевнено пообіцяв їй Валера. [...] — Да, да, сладенькая, — невідомо до чого сказав Валера, погладжуючи її коліно.¹¹⁰

Отже, сюжет оповідання «Гайтавер» Ірини Цілик розгортається в Києві – у його спальних районах, в підземному переході, на базарі. Художня мова Ірини Цілик точна та лаконічна, але в той самий час динамічна та емоційна. Суржик в оповіданні «Гайтавер» відтворює атмосферу Києва, а також, у більшості випадків, негативно оцінює героїв твору, які не прагнуть розвиватися та живуть в полоні тих чи інших комплексів.

2.8. Суржик у повісті «Чормет» Маркіяна Камиша

Маркіян Камиш народився у 1988 році в Києві, в сім'ї фізика-ядерника, який був у перших лавах ліквідаторів аварії на ЧАЕС. Саме те, що його батько був одним із ліквідаторів, підштовхнуло М. Камиша до творчості. Незадовго до отримання диплому на історичному факультеті КНУ ім. Тараса Шевченка М. Камиш покинув навчання аби присвятити себе літературі та дослідженням зони відчуження. Письменник здійснив незліченну кількість експедицій до Чорнобильської зони та прожив там загалом понад рік. У 2015 році вийшов друком дебютний роман Камиша «Оформляндія або прогулянка в Зону» як результат його нелегальних досліджень зони відчуження. Роман отримав велику кількість позитивних відгуків та набув широкого розголосу в західних ЗМІ. Згодом вийшли друком ще дві книги автора присвячені Чорнобильській зоні відчуження, а саме «Київ-86» (2016) та «Чормет» (2017).

Як вже було зазначено, М. Камиш у своїх творах описує Чорнобильську зону відчуження, піднімає соціальні проблеми людей, які повернулися жити в Зону як самосели та тих, які живуть біля кордону Зони. Герої його творів – це переважно асоціальні люди, злочинці, мародери, браконьєри, крадії металу чи алкоголіки. Це також туристи, сталкери, таксисти, міліціонери, гвардійці та звичайні місцеві мешканці. Мовлення цих героїв віддзеркалює реальність – воно насичене вульгаризмами, жаргонізмами, просторіччям, сленгом та суржи́ком.

Повість «Чормет» – історія не настільки про аварію на Чорнобильській АЕС як про життя людей в околицях Зони. М. Камиш у своїй повісті показує, що ті проблеми з

---

¹¹⁰ Червоні, с.24-25.

якими зіштовхуються люди в Чорнобильській зоні характерні для всього українського суспільства та по'язані з бідністю, прагненням пристосуватися, вижити.

Герої твору зайняті тим, що збирають залишки металобрухту у Чорнобильській зоні та біля неї. Незважаючи на радіацію, вони готові розпиляти будь-що металеве, для того, щоб отримати кошти в пункті прийому. Аліку, Гриші, Петі, Чені байдуже, що радіоактивний металобрухт розходиться по всій території України. Так само й байдуже дільничному Колі, що радіоактивний ліс вирубують та вивозять із Зони за фіктивними документами, та що гриби, зібрані в цьому ж лісі, згодом з'являються на ринках столиці.

Алік – центральний персонаж повісті, власник пункту прийому металобрухту. Всіх тих, хто йому приносить чормет, Алік вважає аматорами, а сам мріє про те, що одного дня здасть на метал щось дійсно вагоме. Наприклад: Ейфелеву вежу, Боїнг, декілька збитих СУ-27 чи ядро землі, яке в уявленні Аліка теж металеве. Окрім Аліка, на сторінках повісті зустрічаємо багато інших героїв, які збирають чи охороняють чормет: Гришу, Ченю, Петю Торпеду, дільничого Колю, Леніна, Таньку Скважину, Славу Погранця, гвардійців та інших. Усі ці персонажі, так само як і сюжет, вигадані, хоча сам письменник знайомий з багатьма «металістами» зони відчуження.

Що стосується мовлення героїв повісті, то воно переповнене вульгаризмами, просторіччям, жаргонізмами, сленгом та суржиком. У повісті «Чормет» наявний суржик як тип мовлення, характерний для приміських зон. Мова героїв повісті ілюструє мовленнєву реальність околиць зони відчуження. Наприклад, мова гвардійців:

— *Здарова, пацани. Нормально так хтось угла дав. Руками перевертать будете?*

— *Та куда. Начальство ждем.*

— *І шо, надовго до нас?*

[...]

— *Та ясно. **Перебазірують** скоро. **Часть** у КУНГах буде, **часть** в **общагах** чорнобильських посиліть **обіщали**.*¹¹¹

У даному випадку можемо спостерігати використання суржикових елементів (*здарова, угла, куда, перебазірують, часть, общагах, обіщали*) поряд із розмовно-просторічною лексикою (*перевертать, ждем, шо, посилить*). Таке мовне забарвлення наближує мовлення персонажів до реального живого мовлення.

---

¹¹¹ Камиш, М., 2017. *Чормет*, Київ: Нора-Друк. С.41. Далі цитовано як Чормет.

У повісті також можемо спостерігати рідкісні суржикові вкраплення в авторському мовленні, наприклад, на початку твору, коли автор знайомить нас із Гришою:

*«Гриша — нормальний парень.»*¹¹²

Слід зазначити, що авторське мовлення в даній повісті вирізняється нормативною лексикою, тому суржикізм «парень» поряд із нормативною лексемою «нормальний», найімовірніше, підкреслює іронічне ставлення автора до героя.

Герої повісті – це переважно спиті алкоголіки, які дивляться на метал і відразу уявляють як розпиляють його на частинки. Одним із таких персонажів є Танька Скважина. Її роль в повісті епізодична, але автор нас з нею знайомить доволі яскраво. В мовленні Таньки фіксуємо суржик, сленг та вульгаризми, за допомогою яких автор надає цьому персонажу негативну оцінку:

*«Коли вона приносила Аліку наступну залізяку, коли притягувала двері ЗІЛа, каструлю, бочку зі скобами, залишки возу або садовий ліхтар — погляд її був такий сумний, як у котиці, від якої забрали котя. Була в тому погляді безвихідь, яка штовхає пити ще, не перейматися через бруд під нігтями і говорити: «Та я год життя на десять тищ баксів, нехуй срать, поміняла б».*¹¹³

Героям повісті не подобається, що так звані сталкери порушують їхній спокій. Автор описує сцену побиття одного такого сталкера. Ця сцена, власне, ілюструє життя не лише Зони, але всієї провінційної України, де можна отримати в обличчя лише через те, що ти виглядаєш як міський житель. Побивши сталкера, Гриша та Ченя ще й його грабують:

Ченя відставив миску борщу, відригнув, помружився трохи на „сотку”, яку вони досі не вимкнули. Дістав рюкзак і витяг звідти новенький iPad, чим вивів Аліка з глибокого ступору:

— Це ти де **оторвав**?!
— А ти забув уже?

— **В смислі?**

— Ну фраєр той, якого ми з Гришею на **остановці пиздили**. **Сталкер**.

---

¹¹² Чормет, с.4.

¹¹³ Чормет, с.60.

— *І не стидно тобі дитину було пиздить?*

— *А це їм ответка за кіпіш. Глянь, скіки солдатні нагнали! Ці сталкери вже заїбали! Ходять тут, як у себе вдома!*¹¹⁴

В даному мовленні спостерігаємо наявність суржику (*оторвав, в смислі, остановці, сталкер, ответка, скіки*), жаргону (*фраєр, кіпіш, солдатні*) та вульгаризмів (*пиздили, пиздить, заїбали*). Такі носії суржику є негативними персонажами з ознаками моральної деградації. Побачивши на вкраденому планшеті фото Фукусіми, герої між собою обговорюють чи там існує мародерство:

— *Фукусіма!*

— *Походу, да.*

— *Як вони її до сіх пор по запчастям не розобрали?*

— *Тіки п'ять років прошло. А вообщє у них — да. Порядок, не то, шо у нас. Мені розказували.*

— *Хто?*

— *Та Коля Дільничий. У нього брат — дозиметрист.*

— *Отой, шо з клюшкой на Лельові стоїть?*

— *Ну да, як їбануло — він туди катався.*

— *І шо вони?*

— *Ну він забухав з тими японцями. Дивиться, шо у них машини безхозні по всій зоні стоять. Ну і питає: «Як у вас тут з мародьорством?». Ну, а вони йому і кажуть так сокрушительно: «Дуже, дуже погано», а самі аж застіснялись. «Сильно?» — питає. — «Дуже! Три випадки за год!»¹¹⁵*

В даному уривку фіксуємо суржик (*да, до сіх пор по запчастям не розобрали, прошло, вообщє, не то, клюшкой, безхозні, мародьорством, сокрушительно, застіснялись, год*), вульгаризм (*їбануло*), просторіччя (*шо*) та жаргонізм (*забухав*). Гриша та Ченя – мародери та кримінальники, а їхнє суржикове мовлення є ознакою змаргіналізованості.

Звернімо увагу на розмову дільничого Колі з Аліком:

---

¹¹⁴ Чормет, с.61.

¹¹⁵ Чормет, с.62.

– Алік, ти **понімаєш**, яку ти мені робиш **подставу**, яку ти мені, **блядь**, підсовуєш чумну свиню?! Ти **хоть** **понімаєш**, **шо** мені **руведевинні устроїли**?! Всі знають, **шо** ми **бухаєм**, ти **довбойоб**, ти **паспорт де оставив**? Ти де свій **вонючий паспорт оставив**?! Ти **паспорт в руведе**, **блядь**, **оставив**, **граф монте-крісто**, **мать твою нахуй**! Ти знаєш, **наскільки ти влип**?! І ти, **блядь**, **влип**! Ченя, **чо** ти, **сука**, **либишся**?! Ти **чо** **либишся**, **нахуй**?!?! Ти знаєш, **наскільки ти влип**? Я тобі скажу, **блядь**, **на скільки ти влип**, я тобі, **сука**, зараз все скажу, і тобі, **блядь**, скажу...¹¹⁶

Поряд із нормативною лексикою тут фіксуємо суржикізми (*понімаєш*, *подставу*, *хоть* *понімаєш*, *руведевинні устроїли*, *оставив*, *вонючий*, *руведе*, *мать твою*, *чо*), жаргон (*бухаєм*, *влип*, *либишся*) просторіччя (*шо*) та вульгаризми (*блядь*, *довбойоб*, *нахуй*, *сука*). Все це допомагає надати мовленню дільничого Колі експресивності та емоційності. Більше того, за допомогою позанормативних елементів, автор намагається надати характеристику героєві, показати його низький культурний рівень. Тобто автор розміщує дільничого Колю, який є, зауважу, представником влади, на такий самий культурний рівень, як і Гришу, Ченю чи Петю Торпеду.

Герої повісті Маркіяна Камиша «Чорнет» – асоціальні люди, вони живуть за своїми правилами, за межами законів, живуть у таких умовах, в яких їм нічого втрачати. Усі ситуації в повісті характерні не лише для Зони, але для всієї провінційної України. Більше того, у прифронтових районах тепер з'являється нова зона відчуження¹¹⁷. В умовах, коли все навколо зруйновано, люди починають дивитись на речі, зокрема на метал, по-іншому.

Отже, повість Камиша – це живий текст з абсолютно живими, реальними людьми. Всі персонажі повісті є носіями суржику. Камиш використовує суржик поряд з чималим пластом ненормативної лексики з метою відтворення сучасних мовних реалій (наприклад, мовлення гвардійців) а також з метою надати негативну характеристику окремим героям (наприклад, Танці Скважиній, Чені, Гриші чи дільничому Колі). Поодинокий суржик в авторському мовленні несе в собі іронічну функцію.

¹¹⁶ Чорнет, с.38.

¹¹⁷ Маркіян Камиш: «1990-ті в Україні – абсолютний постапокаліпсис». *ЛітАкцент*. Режим доступу: <http://litakcent.com/2016/07/13/markijan-kamysh-devjanosti-v-ukrajini-absoljutnyj-postapokalipsys/> [2021-12-20].

2.9. Суржик у романі «Зелена Маргарита» Світлани Пиркало

Світлана Пиркало (1976) – письменниця та журналістка родом з Полтавської області. Навчалась в Києві на філології, проживає в Лондоні. Пиркало є авторкою кількох художніх текстів та есе. Найвідомішим твором письменниці є роман «Зелена Маргарита», що вийшов друком у 2000 році. Літературознавці частково відносять творчість письменниці до так званої «чикліт»-прози, оскільки у її творах присутній образ сучасної, емансипованої, цинічної, іронічної та активної жінки, яка сміливо йде до поставленої мети та досягає її.¹¹⁸

Роман письменниці «Зелена Маргарита» написаний у формі щоденника молодій журналістці Марини. Щоденник героїні перед нами розкриває декілька тижнів її життя. Літературознавець Ярослав Голобородько пише про роман так: «*Я-нараторка говорить про все разом і ні про що надто конкретно – про Суркіса, Штірліца, Хвильового, київських троцькістів, західняка-западєнца Зеника, маркіза де Сада, Вероніку Василівну, Таню, Сороса тощо. Це такий собі все-наратив, де будь-яка деталь~подробиця~реалія беззастережно ультраважлива – і водночас, зрештою, не має жодного значення, де категорія “все” реально означає “нічого”, а “нічого” піднімається до рівня “все”.*»¹¹⁹

Що стосується мови твору, то вона поєднує в собі художній, розмовний та публіцистичний стилі із вкрапленнями російської та англійської мов, сленгу, вульгаризмів та суржику. Сама письменниця стверджує, що її стиль – це писати так, як вона сама говорить, як би вона спілкувалась з кожною людиною.¹²⁰

Суржик фіксуємо вже у самих назвах розділів:

*День 1 КОФЕ ТОЖЕ ЧИМСЬ ПРИРОДА*¹²¹

*День 12 ЖИЗНЬ – ФІГНЯ*¹²²

У більшості випадків головна героїня Марина, яка і є оповідачкою у творі, розмовляє нормативною українською мовою. Однак, у її мовленні теж знаходимо окремі суржикові лексеми:

*Це капєц.*¹²³

¹¹⁸ Рябченко, М., 2011. Елементи «чикліт» прози в сучасній українській літературі (на матеріалі творів Наталки Сняданко, Світлани Пиркало). Матеріали Х Міжнародної наукової конференції, с.290-296.

¹¹⁹ Голобородько, Я., 2016. Нобелівські лауреати & романні ейдоси Світлани Пиркало. Слово і час, (5), с.69-76.

¹²⁰ Світлана Пиркало, журналістка: В Британію приїжджаю, то там я – просто принцеса, тільки маленького зросту. *Интерв'ю з України*. Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/2020/04/28/svitlana-pyrkalo-2/> [2021-12-20].

¹²¹ Пиркало, С., 2007. *Зелена Маргарита*, Київ: Факт. С. 2. Далі цитовано як Зелена Маргарита.

¹²² Зелена Маргарита, с.57.

¹²³ Зелена Маргарита, с.2.

[...]

*Але насправді, хто ж не любить жіночих журналів? Кому не подобаються душещипальні розповіді про те, як він її той, а вона його любила, а він, козел, ну, а потім вона почала нове життя і виграла з горя в казино десять, а краще сто тисяч доларів (не може ж вона їх заробити, справді), а він прийшов, а вона йому – пішов ти, а потім вийшла заміж за тенісиста, а потім – на їм усім, на! **Поняли, казли?**¹²⁴*

В даному випадку можемо спостерігати, що в мовленні головної героїні зустрічаються лише поодинокі суржикізми в поєднанні з нормативною українською мовою. Тому можемо стверджувати, що Марина звертається до суржика як до мовної гри, урізноманітнюючи ним своє мовлення.

На сторінках роману розміщені уривки зі статей та оголошень. Більшість таких оголошень написані російською мовою:

Молодая девушка, 23–157–47, симпатичная, добрая, без вредных привычек, продаст оптом две тонны цемента.¹²⁵

[...]

Ошейники электрошоковые, светящиеся, радиоуправляемые – обеспечат послушание Вашей собаки с полуслова. Продажа и прокат.¹²⁶

[...]

Предлагаю: зеленое волшебство, йоговские чайные сборы, гербалайф со скидкой, а также детское безалкогольное шампанское от производителя.¹²⁷

У даному випадку письменниця використала російську мову задля того, щоб відтворити ситуацію в українській пресі, яка ще донедавна здебільшого була російськомовною. Письменниця іронізує над такими рекламними оголошеннями, які не несуть в собі жодного сенсу.

У постмодерністських творах суржик не завжди є ознакою низького культурного рівня чи недостатньої освіченості персонажів. Так, у романі «Зелена Маргарита» герої, які прекрасно володіють українською мовою, у комфортній для них ситуації спілкуються суржиком:

---

¹²⁴ Зелена Маргарита, с.6.

¹²⁵ Зелена Маргарита, с.10.

¹²⁶ Зелена Маргарита, с.37.

¹²⁷ Зелена Маргарита, с.39.

– Слухайте мене, **щас** я вам **ропскажу** про інформацію. Значить, їду додому в електричці, а там **дєд** продає газету «Комуніст». І так до мене: оце **настоґаца** газета Комуністичної партії, і давай там якісь вірші ропсказувать. А біля мене ще один **дєд**, і поліз у **карман**. А той думає, шо по гроші та хоче купить його газету, і давай ще більше віршів ропсказувать, шоб той купив його газету. А той рукою поліз і **витащив** її з **сємочками** і давай лузать **сємочки**, і каже мені: сука, я **щас** нікому не вірю. Отак **кончилось**. А, **нє**, **кончилось** тим, шо у цього **дєда** сумку в електричці вкнали. Який нікому не вірив. Отак **кончилось** усе.¹²⁸

Про те, що принаймні один із героїв знає та вмє спілкуватись українською, свідчать слова головної героїні твору. Тобто герої роману свідомо обирають для спілкування суржик:

*Семен, коли захоче, говорить прекрасною українською мовою, а також при бажанні іспанською і ще кількома маловідомими в Україні мовами. Але йому так нецікаво.*¹²⁹

Велика кількість українців звикли послуговуватися суржигом у сімейному колі чи в колі друзів, але багато з них на роботі спілкується російською. Письменниця у своєму романі іронічно ставиться до таких мовців. Так, наприклад, головна героїня роману розповідає про своїх колег в офісі:

Вони цілими днями переймаються, як заощадити гроші, купивши щось дешево, але «хароше»... Щоб зекономити на обіді, вони постійно носять з собою якісь баночки, кульочки, булочки. Всі між собою говорять по-російськи, а з чоловіками по телефону – суржигом. Не знаю, що це за дивний рудимент радянської свідомості, чому вже й між собою не говорити суржигом... Мої співробітницї заводять свою безкінечну заобідню розмову.

– **Ходили ми в эту «Дану», и знаете, там можно подобрать себе приличную одєжку.**

– **В какую «Дану», куда вы ходили? Ты мне объясни, шо за «Дана».**¹³⁰

Головна героїня також критикує одного з колег, вихідця із західної України, який переїхавши до Києва, почав розмовляти російською:

---

¹²⁸ Зелена Маргарита, с.14.

¹²⁹ Зелена Маргарита, с.13.

¹³⁰ Зелена Маргарита, с.24.

Зеник – найгірший зразок махрового западенця, яким собі його уявляє пролетаріат на Сході, з вусами, в не надто охайних штанях і в дешевих черевиках. У Києві він живе вже давно і майже з усіма тут говорить російською. Я часто помічала таку рису у вихідців із Західної України – говорити російською з киянами. Таке враження, ніби для них це якась інша країна, де треба говорити іноземною мовою.¹³¹

Олена Руда в одному зі своїх досліджень зазначає, що одним із найпоширеніших стереотипів про Київ є те, що він російськомовний. Так, цей стереотип змушує багатьох людей переходити на російську в ситуаціях, які цього не вимагають.¹³²

Таке ж мовне пристосуванство характерне і для самої головної героїні. Марина розповідає про те, як колись писала ресторанну критику для щотижневика. Директор ресторану, до якого вона телефонувала, розмовляє російською. І хоча головна героїня до нього звертається українською, почувши його відповідь російською, виявляє мовну лабільність та у подальшій розмові теж переходить на російську мову.

– Вибачте, що вас турбую [..] Ви не поясните технологію приготування морозива-фрі?

[..]

– Я вас ОЧЕНЬ прошу, ми всьо вам покажем, покажем ресторан, ведь ви почти нічого не видели и не кушали, как же вы будете писать? [..]

Але я так холодно йому відкакую:

– Нет, к сожаленію, я даже при желаніи не успеваю под'ехать. Спасіба большоє. Я думаю, у міня достаточна матеріяла.¹³³

Таке, мовне підлаштовування яскраво демонструє багатьох українців, які говорячи українською, у розмові з російськомовними людьми переходять на російську мову. Олена Руда це пояснює тим, що в більшості сфер життєдіяльності російська мова переважає над українською серед освічених людей. Оскільки фахівці з вищою освітою мають вищий авторитет в суспільстві, то вони визначають «зразки» мовної поведінки для інших освітніх груп. В такій ситуації спрацьовує психологічний механізм

---

¹³¹ Зелена Маргарита, с.41.

¹³² Руда, О., 2016. *Механізми мовної адаптації (на прикладі мовної поведінки "нових киян")*. Психолінгвістика, (19(2)), с.55-67.

¹³³ Зелена Маргарита, с.27.

самоідентифікації з мовною групою, яка домінує, та відмежування від зневаженої мови.¹³⁴

Мова героїв роману наближена до мови жителів столиці. В метро головна героїня зустрічає «бабушку», яка до неї звертається російською та лякається, коли головна героїня їй відповідає українською:

На цьому все не закінчилося, бо до мене причепилася ще бабушка на ескалаторі, яким я підіймалася нагору. [...] «Ой, смотрите, как ви заморзлі. Нада одєваця тепле». Я посміхнулася, показавши оцирені зуби, й пообіцяла, що «наступного разу неодмінно так і зроблю». У бабушки на обличчі проступив страх, очевидно, через українську мову. Є такий сорт бабушок, яких тіпає від щирої української мови, ніби я зараз дістану кастет і вріжу їй по зубах.»¹³⁵

Хлопці, яких зустрічає Марина та її подруга в барі, розмовляють суржиком:

– Дєвушки, а може, сядем за наш столік? А то я смотрю, ви тут рассказиваете анекдоти, так может, ми вам тоже расскажем... Познакомімся...¹³⁶

У творі також фіксуємо російські форми особових імен:

Цей фраєр – його звать Кіріл, у мене язык не піднімається назвати його Кирилом – вважає своїм священним обов'язком платити за мене.»¹³⁷

[...]

– Серьожо, а от ти схожий на Білла Гейтса? – уточнила я.¹³⁸

[...]

Семен і Сєня мають дуже сині очі.¹³⁹

У мовленні людей на київському вокзалі теж зустрічаємо суржик:

І я поїхала на вокзал. – Носки хебе одна гривня [...] носки тепльонні дві з половиною гривні єсть платки носові колготи без резинок хороші. [...] – Кульки маленькі десять штук на тридцять копійок [...] кульки більші десять штук на

¹³⁴ Руда, О., 2016. *Механізми мовної адаптації (на прикладі мовної поведінки "нових киян")*. Психолінгвістика, (19(2)), с.55-67.

¹³⁵ Зелена Маргарита, с.37.

¹³⁶ Зелена Маргарита, с.48-49.

¹³⁷ Зелена Маргарита, с.26.

¹³⁸ Зелена Маргарита, с.51.

¹³⁹ Зелена Маргарита, с.61.

*п'ятдесят копійок, кульки середні шелестящі витримують вагу до чотирьох кілограм п'ять штук на одну гривню.*¹⁴⁰

Отже, у творі Світлани Пиркало «Зелена Маргарита» фіксуємо такий собі мікс мов. Переважає у романі українська мова, але інколи письменниця майже цілі розділи пише російською. Твір також насичений суржиковими лексемами, але як вже було зазначено вище, це не свідчить про неосвіченість мовців, адже герої роману вміють розмовляти й українською, але в комфортних для них ситуаціях воліють послуговуватись суржиком. Таким чином, Світлана Пиркало в своєму творі використовує різноманітні стилістичні засоби з метою відтворити київську мовну дійсність, а також іронізує над героями, які намагаються говорити російською попри те, що вдома розмовляють суржиком.

2.10. Суржик в оповіданнях Сашка Ушкалова

Сашко Ушкалов (1983) – поет, драматург, прозаїк та перекладач Слобожанщини. Народився у Харкові в сім'ї літературознавця Леоніда Ушкалова, що не могло не вплинути на його становлення як письменника. У 2002 році вийшла друком поетична збірка Ушкалова «Перипатетика-блюз», а у 2006 – збірка абсурдових п'єс «ESC». Дебютним романом автора був роман «БДЖ», що вийшов друком у 2007 році. У 2013 році була опублікована збірка оповідань «Жесть (sho(r)t stories)».

Твори Ушкалова здебільшого іронічні та пригодницькі. Їхня тематика переважно належить до молодіжного дискурсу, що підтримується різноманітною лексикою – сленгом, вульгаризмами, суржиком, діалектизмами тощо.

В оповіданні «Панда», що вперше було опубліковано в антології «Декамерон» (2010) та згодом у збірці «Жесть» можемо спостерігати широкий діапазон мовних варіацій. Оповідання розповідає про те, як головний герой перебуває на такій собі співбесіді та вирішує, що з нього буде панда. Спочатку досить складно зрозуміти про що йдеться, але згодом перед читачем розкривається історія про життєвий поворот, що привів головного героя на цю співбесіду.

Ми дізнаємось, що за день до цього герой їхав у плацкартному вагоні, повертаючись зі столиці до свого міста. В поїзді головний герой зустрічає двох молдаван (молдаванами їх вважає сам герой, єдине, що нам про них відомо – це те, що вони

---

¹⁴⁰ Зелена Маргарита, с.66.

говорять для героя незрозумілою мовою та живуть у Тернополі (після того як герой про це дізнається, слово молдавани в тексті вже пишеться в лапках). Спілкуються вони українською, але в одному діалозі використовують гуцульську говірку:

— *Хоч я ту флєшку на голові си розіб'ю? Ми так вдома си тренуємо!* — щиросердно поцікавився він.¹⁴¹

Відомо, що поїзд їде з Києва до Харкова, тому автор намагається у творі відтворити мову, що притаманна центральній та східній Україні. Наприклад, звернімо увагу на мовлення бабці, яку зустрічають «молдавани» та головний герой у поїзді:

За кілька хвилин ми опиняємося в їхньому вагоні, проте тут на «молдаван» чекає неприємна несподіванка. Виявляється, що на полицю, під якою вони сховали торбу з бухлом, вляглася якась старезна бабця типу «росія-серебряний-век».

— *Пані, прошу вас устати, — безцеремонно наказав їй один із «молдаван».*

Пані розплющила очі, побачила над собою двох недоумків і авторитетно, голосом Маяковського, заявила:

— *Убірайтесь вон, уроди, я січас визаву міліцію!*

— *Прошу встати, пані, на мить встати, — закланчив* другий «молдаванин».

— *Я старая, паєтаму не встану!* — *відрубала* стара.

[...]

— *Міліція, спасіте!!!* — починає горланити та, проте «молдаванин»-штангіст враз змушує її замовкнути, зловісно заскреготавши зубами:

— *Вгомонися, курввва...*¹⁴²

В наведеному прикладі можемо спостерігати наявність суржику в авторському мовленні (*росія-серебряний-век, закланчив*), сленгу (*відрубати*), вульгаризму (*курввва*) та деформованого російського мовлення (*Убірайтесь вон, уроди, я січас визаву міліцію!, Я старая, паєтаму не встану!, Міліція, спасіте!!!*). Всі ці мовленнєві елементи допомагають реалістично передати атмосферу в поїзді за напрямком Київ-Харків, але також можуть в собі нести національно-означальну функцію.

¹⁴¹ Ушкалов, С., 2010. *Панда*. Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років. Київ: Наш Формат, с.149. Далі цитовано як Панда.

¹⁴² Панда, с.149-150.

Розгляньмо ще одне оповідання Сашка Ушкалова «Бутси», яке спочатку було опубліковано у збірці «Письменники про футбол» (2011), а згодом, як і попереднє, у збірці «Жесть».

Герой твору намагається розміняти в магазині гроші. Як хлопець, так і продавчиня спілкуються суржиком. В діалозі також фіксуємо вульгаризми:

— *Драсті*, — кажу я.

— *Драсті*, — *схиляється до мене продавщиця, марно намагаючись просунути свою мармизу у віконечко.*

— *Розмініайте полтину*, — *прошу я*, — *жетон не можу купити.*

— *А читати вмієш?*

— *Да*, — *киваю.* — *У п'ять років навчився...*

— *Ну так читай!*

— *«Ксеркса нет»*, — *читаю я й замовкаю.*

[...]

— *Блядська страна, об'явленія вже пиздятъ*, — *тяжко зітхає продавщиця.* — *Не, ну оце кому воно здалось... — додає вона, знов залазить у свій кіоск і гучно хряскає дверима, ховаючись і від мене, і від «блядської страни».*¹⁴³

Вираз «*драсті*», від російського слова «*здрaствуйте*» і його розмовної форми «*здрaсте*», був довгий час поширеною формою вітання в Україні. У даному випадку використаний автором суржик є інструментом наближення комунікації персонажів до реального живого мовлення. Також тут фіксуємо вульгаризм «*мармиза*» замість нормативного «*обличчя*», а також «*блядська*» та «*пиздятъ*».

Коли герой заходить у метро, там його зупиняє представник поліції:

— *Молодой человек, можно вас?*

Переді мною стоїть заспаний прапорщик.

— *Слухаю.*

— *Ваши документики, пожалуйста.*

— *Навіщо?* — *не розумію я.*

---

¹⁴³ Ушкалов, С., 2011. *Бутси*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, с.66. Далі цитовано як Бутси.

— У нас місячник по боротьбі з наркоманією.

— Ну?

— **По статистике, каждый второй молодой человек имеет при себе наркотические и психотропные вещества.**

Я роззираюсь довкруг. Вестибюль порожній, як нічний цвинтар...

— Добре, — кажу, — а де другий?

— **Кто?** — не розуміє прапорщик.

— Молодий чоловік...

— **В смысле?** — починає прокидатися страж порядку.

[...]

— **Не випендривайся,** — пошепки каже він, а вже гучніше додає: — **документікі, я сказал.**

— **Не,** — обурююсь я, — я вчитель. Я що, на наркомана схожий?

— **Учитель?** — з недовірою питає він. — **Ти себя со стороны видел? С сосисками.**

[...]

Тоді я дістаю з наплічника, під зав'язку набитого учнівськими зошитами, свій обгорілий паспорт. Його півроку тому намагалася спалити одна навіжена лярва. Забираю в прапора сосиски, віддаю паспорт.

— **В танке горел?** — питає прапор незлостиво.

— В мікрохвильовці... — буркаю я. — **Девушка** одна ледь було не спалила.

— **Изменял ей?**

— **Не,** — кажу чесно, — накурена була. Сказав і зрозумів, що капець...

*За двадцять хвилин виходжу з **каптьорки** з сосисками й зошитами. Ну, і з обгорілим паспортом, ясна річ. Тільки що без грошей... «**Блядська страна...**»¹⁴⁴*

В даному діалозі можемо знову спостерігати приклад мовної лабільності – герой, вміючи говорити українською, поступово переходить на суржик, оскільки прапорщик до нього звертається російською, а російською герой очевидно не володіє. Також тут фіксуємо вульгаризм «лярва».

---

¹⁴⁴ Бутси, с.67.

Отже, Сашко Ушкалов у своїх творах використовує суржик, в основному, задля відтворення мовленнєвої дійсності в Україні (атмосферотворча функція). Суржиком розмовляють продавчиня в магазині, представник поліції. У випадках, коли його персонажі говорять російською (бабця в поїзді Київ-Харків), такі фрази записані українською абеткою, створюючи ефект суржиковості.

2.11. Суржик у творчості Олексія Чупи

Поет і прозаїк Олексій Чупа (1986) народився в Макіївці, у 2014 році через війну на Донбасі переїхав до Львова. У своїй творчості він підіймає гострі соціальні проблеми, героями його творів є звичайні люди зі звичайними потребами та мріями. Свою літературну кар'єру Олексій Чупа починав як поет і згодом перейшов до написання прози. Чупа є автором поетичної збірки «Українсько-російський словник» (2011), романів – «10 слів про Вітчизну» (2014), «Бомжі Донбасу» (2014), «Казки мого бомбосховища» (2014), «Акваріум» (2014), повісті «Вишня і я» (2016) та низки інших творів.

Уродженець та донедавна мешканець Макіївки, Олексій Чупа пише українською. Рідною мовою письменника є російська, українську ж він фактично мусив вивчити. За словами письменника, в якийсь момент йому захотілось слухати українську музику, а згодом і писати українською твори¹⁴⁵. Оскільки письменник походить із російськомовної частини України а також є представником молодії генерації українських письменників, його творчість становить для дослідження суржика в сучасній українській літературі винятковий інтерес.

Олексій Чупа пише, переважно, літературною мовою, а суржик, що зустрічається у розглянутих нижче творах, реалістично відтворює мовлення, що побутує на українському сході.

Книга «Казки мого бомбосховища» складається з 12 оповідань, написаних у різних стилях. Герої оповідань – це представники різних прошарків українського суспільства. У творі автор розповідає про мешканців свого під'їзду в рідній Макіївці – алкоголіків, мігрантів, вчителів, беркутівців, поетів тощо. Тобто усі герої твору – реальні

---

¹⁴⁵ Олексій Чупа, письменник: Донбас нагадує ображену дитину, яка пішла з дому. *Укрінформ* [online]. [2021-12-29]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2830095-oleksij-cupa-pismennik.html>.

люди. Письменник почав писати ці оповідання в листопаді 2013 року та закінчив – влітку 2014.

У першому оповіданні «Квартира №12 Секс утрюх», суржикомовні персонажі уособлюють собою обмежених та асоціальних людей. Суржик фіксуємо у мовленні алкоголічки Верки Лабуги – жительки першого поверху, яка час від часу «збирала усіх своїх дружбанів і влаштовувала апокаліптичні вечірки».¹⁴⁶ Одного разу до неї приходиться представник банку Сергій. Той отримав на роботі завдання дізнатись чому Верка ігнорує дзвінки та листи з банку й не сплачує вчасно кредит. Спочатку Сергій намагається поговорити з Веркою:

– *Та ж ви відкрийте двері, поговоримо! У мене документи з собою, я все вам покажу!*

– *Ага, **щас** я відкрила! Я відкрию, а ти мене пограбуєш, або ще гірше – звалтуєш! Воно мені **нада**?¹⁴⁷*

В її мовленні фіксуємо суржикізми «**щас**» та «**нада**», що вона використовує замість українських відповідників «зараз» та «треба».

Сергій вже збирався йти, коли почув голос Верки:

– ***Альо**, банкір, ти шо, змотався?*

– *Ні.*

– ***Покаж документики.***

– *Як я вам документики покажу, якщо у вас **глазка** немає на дверях? – Сергій підсвітив собі мобілою, але ніяких ознак дверного вічка справді не побачив.¹⁴⁸*

Верка для привернення уваги вживає вигук «**алё**» від російського «**алё**» та замість українського «**алло**», тобто йдеться про фонетичний суржик. Далі вона звертається до Сергія російською. Сергій і собі використовує в розмові суржик, а саме слово «**глазок**» замість українського «**вічко**». Це майже єдине місце в цьому невеликому оповіданні, де Сергій використовує суржикізм. Ймовірно, це обумовлено тим, що для більшості українців слово «**глазок**», для позначення отвору в дверях, звучить природньо, та більшість навіть не здогадується, що йдеться про суржик.

Суржик фіксуємо і в наступному діалозі:

---

¹⁴⁶ Чупа, О., 2015. *Казки мого бомбосховища*, Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. С. 12. Далі цитовано як Казки.

¹⁴⁷ Казки, с.17.

¹⁴⁸ Казки, с.20.

– *Неправильна відповідь. Клієнт завжди правий. Пам'ятай про те, що ти найнятий працівник.*

[...]

– *І що?*

– *Та нічого. Кумариш ти мене, банкір. Нада шось рішать.*

– *В смислі? – не зрозумів Сергій.*

[...]

– *Так мене за водяру судити? А за руку вас, рєбята, хто засудить?*¹⁴⁹

«Бути правим» – це калькований вислів із російської мови, вживання якого свідчить про недостатню освіченість мовця. Найближчим відповідником в українській мові є вислів «мати рацію». Суржикізм «рішать» відноситься до таких суржикізмів, що засвідчують порушення фонетичних норм. Російське «*решать*» є подібне за звучанням українському «*вирішувати*». Унаслідок мовної інтерференції у згаданому прикладі спостерігаємо заміну звука [e] на [i]. Суржикізм «*рєбята*» – російська лексема в українській фонетичній оболонці.

В даному оповіданні всі суржикомовні герої, окрім Сергія – люди, яких можемо віднести до так званого соціального дна, люди які несуть небезпеку для суспільства. Автор співвідносить суржикомовних героїв-кримінальників з Сергієм, якого можемо віднести до вищого суспільного прошарку, який спілкується українською.

Цікавим з погляду мови є оповідання «Квартира 18: Образ матері у сучасній українській літературі». В ньому ми знайомимось з Ольгою Микитівною Роялчук – вчителькою української мови і літератури. Вже з перших рядків фіксуємо в мовленні вчительки суржик:

– *Та ти шо, Боря! Ну сумки ж які тяжолі [...] – Тільки ж мені сметанку пожирніше, як всігда, – нагадала матуся, натиснула відбій і відклала мобільний убік.*¹⁵⁰

У школі для Ольги Микитівни влаштовують прощальний вечір з нагоди її виходу на пенсію, на що вже так давно всі чекали. П'яного директора школи пізніше знайшли лежати на асфальті:

---

¹⁴⁹ Казки, с.25-26.

¹⁵⁰ Казки, с.120-121.

– *Бля, спор... – заходився сміхом директор, – у спортзал **ракета** залетіла! Третя **ракета**! Ви би бачили! Оце сюрприз Іваничу!*¹⁵¹

Як бачимо, в мовленні директора школи наявні вульгаризм та суржикізми, що очевидно свідчить про його низький рівень культури. Письменник іронізує – здавалося б, директор би мав служити для всіх працівників взірцем.

Якось до Ольги Микитівни приходять сантехніки ремонтувати кран. Привертає увагу, що в мовленні сантехніків, на відміну від мовлення Ольги Микитівни, майже не зустрічається суржик:

– *Я колись мріяв, що в мене будуть книжкові полиці на цілу стіну, – кивнув він на шафи з книгами, – і що вони будуть забиті від гори до низу.*

– *О, це гарна мрія, – пожвавилася Ольга Микитівна. – Зараз **молодьож** малувато читає, а в школі – то взагалі **швах**. Не хочуть, та й **усьо**.*

– *Ну, Ольго Миколаївно, в школі – там усе по-іншому. Це коли дорослішаєш, то розумієш, наскільки гарними і цінними можуть бути книги.*¹⁵² [...] *Отже, в школі я теж не любив читати. Але то давно було, не така я вже й **молодьож**. Сорок скоро. То з того часу я багато чого зрозумів і полюбив такого, що в школі абсолютно не визнавав.*

– *А, ну так **всігда** буває, – з інтонаціями, що мали би означати вселенську мудрість, повідала Ольга Микитівна.*¹⁵³

Автор іронізує над Ольгою Микитівною – людиною з вищою освітою, вчителькою української мови і літератури, яка говорить суржиком. Він зіставляє її з сантехніками – людьми, не обов’язково освіченими, які говорять набагато чистішою мовою.

Отже, герої Олексія Чупи – це переважно обмежені та асоціальні люди. Суржик в оповіданнях про Донбас наявний як тип мовлення, що співстворює атмосферу східної України. Суржик передає мовлення героїв, що знаходяться на споді людського суспільства – алкоголіки, злочинці (характеризаційна функція). Окрім суржикізмів, письменник активно вводить у мовлення таких героїв вульгаризми. Суржик є також засобом іронії – автор іронізує над директором школи та вчителькою української мови й

---

¹⁵¹ Казки, с.126.

¹⁵² Казки, с.131.

¹⁵³ Казки, с.132.

літератури, які розмовляють гібридною мовою. Авторське ж мовлення у творі вирізняється нормативною українською мовою.

Підсумовуючи результати дослідження в другому розділі, де ми спробували проаналізувати твори сучасних українських письменників, виписати суржикізми, що зустрічаються в їхніх творах та визначити їхню функцію в тексті, варто сказати, що більшість авторів використовує суржик у своїх творах з метою надати характеристику героям (здебільшого негативну). Що стосується суржику, що трапляється в авторському мовленні, то він переважно несе в собі іронічну функцію. Окрім характеристичної та іронічної функцій, досить поширеною є атмосферотворча функція, за допомогою якої письменники намагаються якомога реалістичніше передати атмосферу певного регіону України. Також варто згадати національно-означальну функцію, що вказує на походження героя. Поряд із суржиком письменники активно вводять у мовлення своїх героїв жаргон, сленг, вульгаризми, що надає мовленню емоційності та експресивності.

3. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

У другому розділі ми розглянули твори сучасних українських письменників та проаналізували з якою метою вони використовують суржик у своїх текстах. Далі пропонуємо розглянути суржик у перекладацькому аспекті. В цьому розділі ми спробуємо запропонувати перекладацькі стратегії, на які можна опиратись при перекладі суржику на чеську мову, а також запропонувати власний переклад певних уривків з розглянутих нами творів.

3.1. Стратегії перекладу суржику на чеську мову

Оскільки суржик займає помітне місце у творах сучасних українських письменників, то виникає питання як його відтворювати при перекладі. Відтворити суржик при перекладі – завдання аж ніяк не з простих, адже у чеській мові це явище не має формального відповідника. Труднощі, які виникають при перекладі суржику – подібні до тих, що з'являються при перекладі реалій. З одного боку – перекладач повинен зберегти колорит та емоційне насичення суржикових лексем при перекладі, з іншого – для перекладача важливо передати чеською мовою семантику тексту так, щоб він був зрозумілим цільовій аудиторії. У більшості випадків автентичність перекладу буде програвати автентичності оригіналу.

На сьогоднішній день проблема перекладу суржику, на жаль, малодосліджена. У перекладознавстві не існують вироблені стратегії, на які можна було би опиратись, зіткнувшись із суржикізмами в тексті.

Досліджуючи відтворення суржику в англійському художньому мовленні, Є. Ангерчик дійшла висновку, що відтворити суржик при перекладі на англійську майже неможливо. Дослідниця зазначає, що при перекладі втрачається розмовність, що притаманна певній території та експресивність тексту. Щоб зберегти цю саму розмовність, перекладач може звертатись до інших елементів розмовно-побутового стилю, наприклад, до просторічної чи розмовної лексики, чи може вжити певні граматичні форми на позначання розмовності в англійській мові.¹⁵⁴

А. Брацкі, аналізуючи переклад суржику на польську мову на прикладі трьох перекладів, виявив три різні стратегії, до яких вдаються перекладачі:

---

¹⁵⁴ Ангерчик, Є., 2012. *Особливості українського суржику як елемента розмовно-побутового стилю і його відтворення в англійському перекладі*. Мова і Культура, (15), с.386-392.

- Використання польських евфемізмів, розмовних висловів, українізмів та русизмів для перекладу суржикових лексем.
- Використання вище згаданих елементів в тих місцях, де в оригінальному тексті була використана нормативна українська мова.
- Переклад літературною мовою без огляду на суржик.

Дослідник зазначає, що перша стратегія перекладу відображає мову оригіналу найбільш досконало. Другий різновид може перевантажити переклад. Третій – позбавляє переклад розмаїття стилістичних відтінків.¹⁵⁵

О. Шум, аналізуючи німецькомовні переклади суржику, пише про 5 варіантів перекладу ненормованої лексики, що запропонувала британська дослідниця М. Пертегела, а саме: переклад сумішшю кількох діалектів, створення власного діалекту – псевдо-діалекту, переклад таким діалектом, що виконує аналогічну функцію, а також локалізацію та стандартизацію. О. Шум пише, що в проаналізованому неї перекладі суржику, перекладач схиляється до стандартизації ненормованих мовних одиниць. Дослідниця зазначає, що при цьому зникає колорит та експресія суржику.¹⁵⁶

О. Севрук у статті «Літературизований суржик: Можливості аналізу» пише, що ключем до перекладу суржикових лексем на мову, в якій немає еквівалентного явища, є визначення функції, яку виконує суржик у тексті. Дослідник зазначає, що якщо перекладач зможе правильно визначити переважаючу функцію гібридного коду творі, то зможе більш точно дібрати функційний еквівалент у мові перекладу.¹⁵⁷

У більшості випадків перекладачі схиляються до стандартизації суржикових елементів під час перекладу. При цьому втрачається експресивність твору, емоційне насичення та індивідуальність, хоч і відтворюється оригінальне значення. Щоб правильно передати при перекладі мовну ситуацію та значення, необхідно провести глибокий аналіз кожного суржикізму. У випадку, коли у творі неможливо знехтувати суржигом – пропонуємо застосувати такі перекладацькі стратегії:

¹⁵⁵ Брацкі, А., 2008. *Трансформація елементів суржику в польських перекладах українського літературного постмодерну*. Наукові записки НаУКМА, (85), с.68-71.

¹⁵⁶ Шум, О., 2014. *Особливості відтворення суржику при перекладі (на матеріалі німецькомовних перекладів А.-Г. Горбач)*. Науковий вісник Чернівецького університету, (692-693), с.324-327.

¹⁵⁷ Літературизований суржик: можливості аналізу, с.220.

- Якщо використаний суржикізм несе в собі ефект комічності – перекладач може деформувати мову так, щоб викликати у читача потрібну реакцію. Цього можна досягнути, наприклад, сумішшю діалектів.
- У випадку коли суржик у мовленні героя вказує на рівень його освіченості, можемо його перекласти неграмотною чеською мовою, свідомо зробивши помилки в написанні.
- Перекладач може транслітерувати русизми до чеської графічної системи. У цьому випадку потрібно ретельно підбирати російські слова та надавати перевагу тим, які є достатньо відомими в чеському середовищі.
- При перекладі можемо використати літературну мову, попередньо розмістивши примітку стосовно того, що герой розмовляє суржигом. Проте такі примітки можуть перевантажити текст.
- Для перекладу суржикової фрази можемо також використати розмовно-просторічну лексику.

Отже, не існує єдиного підходу до відтворення суржику при перекладі. Як вже було зазначено вище, застосування того чи іншого методу вимагає від перекладача, перш за все, глибокого аналізу кожної суржикової лексеми та визначення її функції у творі. Лише так перекладачеві вдасться передати мовно-стильові нюанси пов'язані з суржигом.

3.2. Переклад уривку з повісті «Чормет» Маркіяна Камиша

Для перекладу було обрано уривок, в якому дільничий Коля вчитує власника металобрухту Аліка за те, що той втратив свій паспорт. Окрім суржикізмів, мовлення Колі насичене вульгаризмами та жаргонізмами, що додає його мовленню експресивності. В уривку також згадується Ченя – ще один алкоголік та збирач металобрухту в околицях Зони. Алік, намагаючись якось задобрити Колю, вибирає для нього вино.

Оригінал:

Алік вибирав обережно, точно кавуни: „Болградське десертне” не підійде, та і марочне „Оksamит” не проканає. В такій ситуації проканає хіба парфюм „Быть может”. Зрештою вибрав — бахнув об стіл денцем білого „Перлина степу“, дістав з річмішка

залишки сала і спирту, які вони з Ченей добити не встигли, і мовчки розливав під Коліну тираду, який розійшовся і не замовкав:

– Алік, ти **понімаєш**, яку ти мені робиш **подставу**, яку ти мені, **блядь**, підсовуєш чумну свиню?! Ти **хоть** **понімаєш**, що мені **руведевшні устроїли**?! Всі знають, що ми **бухаєм**, ти **довбойоб**, ти паспорт де **оставив**? Ти де свій **вонючий** паспорт **оставив**?! Ти паспорт в **руведе**, **блядь**, **оставив**, граф монте-крісто, **мать твою нахуй**! Ти знаєш, наскільки ти **влип**?! І ти, **блядь**, **влип**! Ченя, **чо** ти, **сука**, **либишся**? Ти **чо** **либишся**, **нахуй**?!?! Ти знаєш, наскільки ти **влип**? Я тобі скажу, **блядь**, на скільки ти **влип**, я тобі, **сука**, зараз все скажу, і тобі, **блядь**, скажу...

Це довго ще не закінчувалося. Коля тільки розпочав і краще його не переривати. Все було ясно, як божий день, як сцена з начальником департаменту, який у жовтому автобусі з американського фільму відчитує детективів за халатність, *police brutality* і перевищення повноважень. Не ясно тільки, за які бабки викупити паспорт.¹⁵⁸

Переклад:

Alik vybíral víno pečlivě, jako kdyby vybíral melouny: „Bolhradské dezertní“ se nehodí, stejně jako nepasuje kvalitnější „Samet“. Tady by pasoval snad jenom parfém „Byť možet“. Nakonec přece jen něco vybral – bouchl dnem bílého „Perla stepi“ o stůl, vyndal z žebřadla zbytky sádla a alkoholu, které s Čenou ještě nestihli spořádat, a mlčky nalíval během Koljovy nekončící tirády:

„Ty vole Aliku, je ti jasný, čemu mě vystavuješ, do jakejch šílenejch sraček jsi mě dostal? Je ti ty vole vůbec jasný, co mi ty bengá udělali? Všichni přece ví, že spolu lijeme, ty gumo, kdes nechal ten svůj pas, ty vole? Kdes nechal ten svůj smradlavej pas? Teď ho kurva mají bengá, ty hrabě monte christo, jebat tvoji matku, kokote! Víš ty vůbec, do jakýho ses dostal průseru ty vole? Dostal ses do kurevskýho průseru! Čěňo, proč se ty pičo vole šklebíš? Ty vole, proč se kurva šklebíš?!?! Víš ty vůbec do jakýho ses dostal průseru? Já ti kurva řeknu, do jakýho ses dostal průseru, ty vole já ti teď do piči všechno řeknu, a tobě taky kurva, něco řeknu...“

Takhle to pokračovalo ještě dlouho. Tohle byl jen začátek a lepší bylo Kolju nepřerušovat. Všechno bylo jasné jako den, jako scéna s vedoucím oddělení, který ve žlutém autobusu z amerického filmu vyčítá detektivům nedbalost, *police brutality* a zneužití pravomoci. Není jen jasné, jak a za jaké prachy dostat zpátky ten pas.

---

¹⁵⁸ Чормет, с.38.

Пояснення:

Мовлення дільничого Колі ми вирішили перекласти за допомогою «obespé češtiny». Суржик поряд із численними вульгаризмами в мовленні героя є показником його низького культурного рівня, тому ми вирішили ввести в мовлення героя чеський вислів «*ty vole*». У деяких випадках цей вислів може сприйматись як нейтральний елемент сленгу, але у випадку, коли він у мовленні зустрічається практично через кожне слово, то стає ознакою малоосвіченості людини.

Англійська фраза *police brutality* виконує функцію стилізації тексту. В оригіналі англійська фраза виділяється із загального тексту, але в перекладі губиться, оскільки і чеська, і англійська мови використовують латиницю. Ми вирішили виділити фразу курсивом, аби вона не втрачала свого стилістичного насичення.

3.3. Переклад уривку з роману «Зелена Маргарита» Світлани

Пиркало

У вибраному уривку головна героїня іронізує над своїми співробітницями, які вдома розмовляють суржиком, а на роботі намагаються розмовляти російською.

Оригінал:

Вони цілими днями переймаються, як заощадити гроші, купивши щось дешеве, але «**хароше**»...Щоб зекономити на обіді, вони постійно носять з собою якісь баночки, **кульочки**, булочки. Всі між собою говорять по-російськи, а з чоловіками по телефону – суржиком. Не знаю, що це за дивний рудимент радянської свідомості, чому вже й між собою не говорити суржиком... Мої співробітниці заводять свою безкінечну заобідню розмову.

– **Ходили мы в эту «Дану», и знаете, там можно подобрать себе приличную одёжку.**

– **В какую «Дану», куда вы ходили? Ты мне объясни, шо за «Дана».**¹⁵⁹

– **А вот тут магазинчик, наши фабрики шьют по немецким технологиям. Можно подобрать себе там костюмчик за сто пятьдесят – сто восемьдесят гривен.**

---

¹⁵⁹ Зелена Маргарита, с.24.

Ничего такие костюмчики. А вчера я видела, Маша, на тебя брючки, такие хорошие, распродажа была в Дарнице на базаре, там павильон, и такие хорошие вещи недорогие. Я еще и подумала – вот как раз на Машу, ты же у нас такая маленькая, худенькая.

Переклад:

Celý den se trápí, jak ušetřit tím, že si koupí něco, co je levné, ale zároveň „charošoje“... Aby ušetřily za oběd, nosí si s sebou pořád nějaké krabičky, chlazené hotovky, pečivo. Všechny mezi sebou „govorjat“ rusky, ale když si volají s manželem, mluví suržykem¹⁶⁰. Nevím, co to je za divný přežitek sovětského myšlení, proč teda nemluví i mezi sebou suržykem... Kolegyně zahajují svůj nekonečný „razgavor“:

„Šli jsme do *Dany*, tam se daj vybrat docela slušný kousky.“

„Do jaký *Dany*, kam že jste to šli? Cože je to ta *Dana*?“

„To je takovej obchůdek, kde prodávaj oblečení, který šijou podle německejch technologií. Oblek tam seženeš za sto padesát, sto osmdesát hřiven. Takový docela slušný kousky. Mášo, včera jsem tam viděla kalhoty přesně na tebe, takový pěkný, v Darnici na bazaru byl výprodej, je tam pavilon a maj tam pěkný a levný věci. Hned mě napadlo – to je přesně pro Mášu, ty si taková maličká a hubeňoučká.“

Пояснення:

В авторському мовленні наявні два суржикізми – «*хароше*» і «*кульочки*». Суржикізм «*хароше*» ми транслітерували чеською мовою – «*charošoje*», оскільки це слово достатньо відоме для чеського читача. Проте слово «*кульочки*» не знайшло б розуміння у чехів. Замість нього ми використали більш відомі для чеського читача російські слова «*govorjat*» та «*razgavor*» на інших місцях в авторському мовленні. В оригіналі на їхніх місцях – літературні українські «*говорять*» та «*розмову*». Нами використані русизми зрозумілі чеському читачеві, але в той самий час несуть в собі ознаку «*чужого*». Далі оповідачка нам розповідає, що її співробітниці з чоловіками по телефону говорять суржиком – тут ми пропонуємо ввести примітку внизу сторінки,

---

¹⁶⁰ Poznámka překladatele: Suržyk – smíšený ukrajinsko-ruský jazyk hojně používaný na Ukrajině.

коротко пояснивши читачеві, що таке суржик. Мовлення співробітниць, яке в оригіналі є російським, ми переклали за допомогою «obecné češtiny».

3.4. Переклад уривку з оповідання «Гайтавер» Ірини Цілик

Вибраний уривок з оповідання розповідає про те, як головна героїня Сашка приторгує на базарі. Торгівля не завжди вдається й грошей не вистачає. Біля Сашки продає шаурму таджик Фаррух, який дівчину нею завжди підгодовує. Для перекладу ми обрали діалог між Сашкою та Фаррухом.

Оригінал:

— Сашка, **кушать хочіш?** – схилився над нею Фаррух. Сашка кивнула й почала збиратися: торгівля сьогодні для неї закінчилась.

— **Кушай карашо,** – заусміхався її годувальник, підтверджуючи свою прихильність аж такою щедрою шаурмою, що капуста разом із курятиною чвакнули з усіх щілин лаваша, щойно вона взяла її в руки.

Ще донедавна особливі мотиви цього гречного таджика з кругленьким червцем і маленькими вологими очима здавалися їй незрозумілими, але якось один із чергових аукціонів його нечуваної щедрості розставив усе на свої місця.

— **Сашка, сколько тібе лет? Дівятна-ацать? Два-ацать?** – спитав тоді Фаррух.

— Чотирнадцять. – чесно відповіла Сашка, вгризаючись у вологий лаваш.

— **Ма-а-ала,** – не зміг приховати свого розчарування таджик.

Відтоді за звичкою, а може, з інших причин він і далі підгодовував Сашку, але іноді, винувато усміхаючись, все-таки нагадував їй про те, що такі благородні жести потребують дрібних заохочень. Сашка зітхала й дозволяла йому помацати себе за груди у притемку маленького кіоску з терпким духом жирного м'яса і корейської моркви. «**Сашка, расті бистреє, да?**» – примовляв при цьому Фаррух і густо простогнував від задоволення.¹⁶¹

---

¹⁶¹ Червоні, с.8.

Переклад:

„Saško, jídlo chočeš?“ Farruch se nad ní naklonil. Saška přikývla a začala balit věci: s prodáváním dneska už končí.

„Jes poradně,“ začal se usmívat její mecenáš a svou náklonnost k ní stvrdil tak obrovským kebabem, že zelí a kuře vypadávalo ze všech prasklin tortilly, jen co ji vzala do ruky.

Ještě donedávna pro ni byly motivy tohoto vlídného Tádžika s kulatým bříškem a malýma vlhkýma očima nepochopitelné, až jedna z dalších ukázek jeho neslýchané štědrosti vše objasnila.

„Saško, kolka těbe je? Děvatnáct? Dvacat?“ zeptal se tehdy Farruch.

„Čtrnáct,“ odpověděla Saška upřímně, zatímco se zakusovala do vlhké tortilly.

„Má-á-ála,“ Tádžik nedokázal skrýt své zklamání.

Od té doby Sašku ze zvyku a možná i z jiných důvodů dál krmil, občas jí ale s provinilým úsměvem připomínal, že taková šlechetná gesta potřebují malé povzbuzení. Saška si pokaždé povzdechla a dovolila mu, aby jí osahával prsa v zadní části malé trafiky s trpkou atmosférou tučného masa a korejské mrkve. „Saško, rychlo rosti, da?“ říkal u toho Farruch a sténal rozkoší.

Пояснення:

Письменниця намагається передати специфічну вимову героя за допомогою деформації його мовлення. Ірина Цілик транскрибує звукову форму мовлення Фарруха через орфографічну систему української мови. Функцію такого мовлення можемо визначити як національно-означальну, оскільки вона вказує на походження героя. При перекладі ми вирішили перекласти репліки таджика ламаною чеською мовою. У кількох місцях ми залишили оригінальні фрази, переписавши їх латиницею: «*Má-á-ála*» – «*Má-á-ála*», «*da – da*». Також ми замінили в перекладі слово *шаурма* та *лаваш*, на більш поширені в Чехії – «*kebab*» і «*tortilla*».

ВИСНОВКИ

Метою цієї магістерської роботи було дослідити функції суржика в прозі на матеріалі сучасних українських творів та запропонувати переклад уривків з окремих творів.

Перший розділ здебільшого присвячений тому, що таке суржик та ставленню лінгвістів до нього. В цьому розділі ми зосереджуємо нашу увагу на тому, що на сьогодні існує велике різноманіття поглядів на суржик, як позитивних, так і негативних. Проте незважаючи на те, що це явище набирає популярності в сучасній українській літературі, негативні погляди мовознавців на суржик все ж переважають. В останньому підрозділі коротко описано ставлення українців до цього мовного явища та до української мови загалом.

У другому розділі акцентуємо увагу на функціях суржика в художній літературі та на аналізі художніх текстів. У цій частині досліджувався суржик у творчості десяти українських письменників. Усі письменники родом із різних частин України – із Західної (А. Чапай, С. Андрухович, Л. Дереш, М. Кідрук), Центральної (Л. Клименко, І. Цілик, М. Камиш, С. Пиркало) та Східної (С. Ушкалов, О. Чупа). У ході дослідження ми виписали суржикізми, що трапляються у вибраних творах письменників та спробували описати їхню функцію. Важливою функцією суржика в художніх творах все ще залишається надання характеристики героєві, здебільшого негативної. Ми також дійшли висновку, що незалежно від того, з якого регіону України походять письменники та незважаючи на те, до якої генерації вони відносяться – суржик у їхній творчості представлений більш менш однаково. Спостерігаємо, що основною функцією суржика здебільшого є не надати ситуації комічності, як наприклад у старшій генерації письменників (В. Шевчука чи Ю. Андруховича), а скоріше передати атмосферу певного регіону. До того ж, розглянувши творчість молодшої генерації письменників, не підтвердилась думка про те, що найбільш негативних конотацій суржик набуває у творах західних авторів, а чим східніше живе письменник, тим менш негативних конотацій несе суржик у його творах, як про це зазначав О. Севрук¹⁶², досліджуючи суржик у творчості старшої генерації українських письменників. Аналізуючи твори письменників, ми переконались, що вони однаково стигматизують персонажів за допомогою суржика, незважаючи на регіон України, в якому вони живуть: М. Кідрук стигматизує гопників в оповіданні «Навіжені.

---

¹⁶² Літературизований суржик: можливості аналізу, с.214.

15 років назад [Limited edition]» так само як М. Камиш збирачів металобрухту в повісті «Чормет» чи як О. Чупа злочинців у своїх «Казках».

У третьому розділі ми коротко описали стратегії щодо перекладу суржиків на чеську мову та запропонували власний переклад окремих уривків. Ми вибрали три уривки в яких спостерігається суржик, але в яких він несе іншу функцію та спробували за допомогою різних стратегій запропонувати адекватний переклад на чеську мову (за допомогою «obecné češtiny», деформації мовлення, приміток). Зауважимо, що не існує єдиного підходу, на який би можна було опиратись при перекладі. Ми дійшли висновку, що при перекладі суржиків необхідно зважати на функцію, яку він виконує в тексті, оскільки подібного явища в чеській мові не існує. Тобто, залежно від того чи суржик має викликати у читача ефект комічного, чи, наприклад, вказувати на його рівень освіченості, необхідно застосовувати різні підходи.

На нашу думку, суржик буде й надалі важливим стилістичним елементом для багатьох письменників, а тому його переклад залишиться нелегким явищем для перекладачів. Потенціал подальших досліджень бачимо зокрема в дослідженні суржиків в поетичних творах та в їхньому перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Першоджерела:

Андрухович, Софія. *Сьомга*. Київ: Нора-Друк, 2015, 352 с. ISBN 978-966-8659-53-9.

Андрухович, Юрій, Любко ДЕРЕШ а Сергій ЖАДАН. *Трициліндровий двигун любові*. Харків: Фоліо, 2012, 219 с. ISBN 978-966-03-4382-5.

Камиш, Маркіян. *Чормет*. Київ: Нора-Друк, 2017, 160 с. ISBN 978-966-8659-97-3.

Кідрук, Максим. *Навіжені. 15 років назад [Limited edition]. 20 письменників сучасної України*. Харків: Фоліо, 2011, с.158-206. ISBN 978-966-03-5741-9.

Клименко, Люба. *Маміглапінапанеї, або Любов у київській комуналіці*. Київ: Дуліби, 2016, 160 с. ISBN 978-617-7310-10-4.

Пиркало, Світлана. *Зелена Маргарита*. Київ: Факт, 2007, 184 с. ISBN 978-966-359-194-0.

Ушкалов, Сашко. *Бутси. Письменники про футбол. Літературна збірна України*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2011, с.63-73. ISBN 978-966-14-1385-5.

Ушкалов, Сашко. *Панда. Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років*. Київ: Наш Формат, 2010, с.143-151. ISBN 978-966-14-0808-0.

Цілик, Ірина. *Червоні на чорному сліди*. Київ: Комора, 2015, 152 с. ISBN 978-966-97403-9-7.

Чапай, Артем. *The Ukraine*. Чернівці: Видавництво 21, 2018, 240с. ISBN 978-617-614-218-8.

Чапай, Артем. *Понаїхали*. Київ: Нора-Друк, 2015, 240 с. ISBN 978-966-8659-61-4.

Чупа, Олексій. *Казки мого бомбосховища*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2015, 224 с. ISBN 978-966-14-8342-1.

Додаткова література:

Ангерчик, Євгенія. *Особливості українського суржику як елемента розмовно-побутового стилю і його відтворення в англійському перекладі*. Мова і Культура. 2012, (15), с.386-392.

Антоненко-Давидович, Богдан. *Як ми говоримо*. Київ: Радянський письменник, 1970, 182 с.

Белей, Лесь. *Суржик: соціолінгвістична перспектива*. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Ужгород, 2017, (22), с.5-8.

Бондаренко, Тетяна. *Індивідуальний стиль Макса Кідрука*. Молодий вчений. 2013, (2), с.54-57.

Брацкі, Артур. *(Не)перспективність кодифікації мовлення (на прикладі суржика)*. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2012, (36), с.37-40.

Брацкі, Артур. *Трансформація елементів суржика в польських перекладах українського літературного постмодерну*. Наукові записки НаУКМА. 2008, (85), с.68-71.

Бусел, В'ячеслав. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Ірпінь: Перун, 2005, 1728 с. ISBN 966-569-013-2.

Врублевська, Галина. *Суржик як елемент міської субкультури*. Урок української. Київ: Національний ун-т «Києво-Могилянська академія», 2005, (11-12), с.12-14.

Врублевська, Галина. *Суржик як мовна характеристика персонажа в сучасній українській мові*. Волинь - Житомирщина. 2002, (9), с.153-156.

Голобородько, Ярослав. *Нобелівські лауреати & романні ейдоси Світлани Пиркало*. Слово і час. 2016, (5), с.69-76.

Дзюба, Іван. *До судилища над суржиком*. Урок української. 2005, (1-2), с.14-15.

Дзюбишина-Мельник, Наталія. *Суржик і суржикізми: стилістичні ресурси*. Наукові записки НаУКМА. 2010, (111), с.16-20.

Крупка, Мирослава. *«Я» та «Інший»: простір інтимності в романі Софії Андрухович «Сьомга»*. Слово і Час. 2008, (8), с.40-47.

Mareš, Petr. *«Also nazdar!»: aspekty textové vícejazyčnosti*. Praha: Karolinum, 2003. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-246-0602-X.

Масенко, Лариса. *Сміхова культура як стратегія приниження мови в ситуації субординативного білінгвізму*. Мова і суспільство. 2011, (2), с.93-100.

Масенко, Лариса. *Суржик: між мовою і язиком*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019, 229 с. ISBN 978-966-518-558-1.

Матвеева, Наталія. *Сучасна мовна ситуація (на матеріалі масового опитування 2017 року)*. Мова: класичне - модерне - постмодерне. 2007, (3), с.52-59.

Мозер, Міхаель. «Суржик» чи «суржики.» Українська мова. 2016, (1), с.27-54.

Наєнко, Михайло. *Домінанти і перспективи постмодерної літератури і теоретичного її осмислення*. Slavica Litteraria. 2020, 23(1), с.37-42.

Пахльовська, Оксана. *Мова влади і влада мови в пострадянському Задзеркаллі*. Той, хто віродив Могилянку: збірник на пошану В'ячеслава Брюховецького. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007, с.312-333. ISBN 978-966-518-415-7.

Погрібний, Анатолій. «Суржикізація». Урок української. 2005, (1-2), с.9-13.

Радчук, Віталій. *Суржик як недопереклад*. Українська мова та література. 2000, (11), с.11-12.

Руда, Олена. *Механізми мовної адаптації (на прикладі мовної поведінки «нових киян»)*. Психолінгвістика. 2016, (19(2)), с.55-67.

Рябченко, Марина. *Елементи «чикліт»-прози в сучасній українській літературі (на матеріалі творів Наталки Сняданко, Світлани Пиркало)*. Матэрыялы Х Міжнароднай навуковай канферэнцыі. 2011, с.290-296.

Sevruk, Alexej. *Literární suržyk: obrysy literární vícejazyčnosti*. 2018. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav východoevropských studií. Vedoucí práce Lendělová, Věra.

Sevruk, Alexej. *Літературизований суржик: можливості аналізу*. Годишник на Софійския университет «Св. Климент Охридски», Факултет по славянски филологии. 2019, (104), с.208-220.

Селіванова, Олена. *Проблема форм міксації мов у соціолінгвістиці*. Мова і суспільство. 2011(2), с.3-10.

Сербенська, Олександра. *Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити*. Львів: Світ, 1994, 152 с. ISBN 978-966-613-876-0.

Тараненко, Олександр. *Варіантність vs. стабільність у структурі українсько-російського «суржик»: сукупність ідіолектів vs соціолект*. Studia Slavica Oldenburgensia. 2013, (21), с.27-61.

Чередниченко, Олександр. *Про мову і переклад*. Київ: Либідь, 2007, 248 с. ISBN 978-966-06-0478-0.

Шум, Ольга. *Особливості відтворення суржиків при перекладі (на матеріалі німецькомовних перекладів А.-Г. Горбач)*. Науковий вісник Чернівецького університету. 2014, (692-693), с.324-327.

Інтернет-ресурси:

Бузько, Світлана. *Українсько-російський мовний суржик у текстах сучасної української прози (функціонально-стилістичний аспект)*. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова [online]. 2011, (7), с.283-287 [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2011_7_65

Віталій Чепинога. Facebook [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/vitalii.chepynoga/posts/1549676068410410>

Для тих, хто хоче вдосконалювати українську мову. Мова – ДНК нації [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://ukr-mova.in.ua/>

Журналіст і мандрівник презентував у Луцьку книгу «Понаїхали». Громадське.Волинь [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://hromadske.volyn.ua/zhurnalist-i-mandrivnyk-prezentuvav-u-lutsku-knyhu-ponajihaly/>

З'явився чат-бот, що «перекладає» суржик українською. Місто [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://mi100.info/2020/11/09/zyavyvsya-chat-bot-shho-perekladaye-surzhyk-ukrayinskoju/>

Ірена Карпа. Facebook [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/IrenaKarpa>

Ірина Цілик: «Режисер у мені очевидно впливає на літератора». Видавництво Старого Лева [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://starylev.com.ua/news/iryna-cilyk-rezhysер-u-meni-ochevydno-vplyvaye-na-literatora>

Катерина Бабкіна. Facebook [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/kateryna.babkina>

Книжковий блог Yakaboo,. Андрій Бондар: «В письмі ти завжди можеш більше, але ніколи не можеш достатньо» [online]. 2019 [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://blog.yakaboo.ua/bondar-andriy/>

Олесь Кульчинський: *Блатний жаргон: із кримінального перетворився на вуличний*. *Texty.org.ua* [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: https://texty.org.ua/articles/9974/Blatnyj_zhargon_iz_kryminalnogo_peretvoryvsa_na_vulychnyj-9974/

Курт Вулгайзер, американський дослідник української та білоруської мов. *Укрінформ* [online]. 2019 [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2758841-kurt-vulgajzer-amerikanskij-doslidnik-ukrainskoi-ta-biloruskoi-mov.html>

Любка Дереш: ненормативна лексика – це дешево. *Obozrevatel* [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://news.obozrevatel.com/politics/29451-lyubko-deresh-nenormativna-leksika-tse-deshevo.htm>

Марина Гримич: *«Я написала роман про майбутнє України»*. *Generation I* [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: https://www.generation-i.org/post/maryna_hrymych_

Маркіян Каміш: *«1990-ті в Україні – абсолютний постапокаліпсис»*. *ЛітАкцент* [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <http://litakcent.com/2016/07/13/markijan-kamysh-devjanosti-v-ukrajini-absoljutnyj-postapokalipsys/>

Масенко, Лариса. *Суржик як соціолінгвістичний феномен*. Незалежний культурологічний часопис «І» [online]. 2004(35) [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko-surzhyk.htm>

Олексій Чупа, письменник: *Донбас нагадує ображену дитину, яка пішла з дому*. *Укрінформ* [online]. [2021-12-29]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2830095-oleksij-cupa-pismennik.html>

Проект *«Переходь на українську»*. *Facebook* [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/perehodnamovu>

Руда, Олена. *Перше в Україні монографічне дослідження суржиків: між комою і крапкою* Масенко Л. Т. *Суржик: між мовою і язиком*. Українська мова [online]. 2011, 2011(4) [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/42907/15-ruda.pdf?sequence=1>

Світлана Пиркало, журналістка: *В Британію приїжджаю, то там я – просто принцеса, тільки маленького зросту*. *Інтерв'ю з України* [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/2020/04/28/svitlana-pyrkalo-2/>

Українська мова як життєва місія. Як відеоблогер у TikTok популяризує її серед молоді? Радіо Свобода [online]. [cit. 2021-12-20]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/tiktok-i-popularizacija-ukrajinskoji-movy/31091727.html>